

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JULIUS 6. 1876.

288—27. SZÁM.

Megjelenik minden esütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — nová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

ELŐFIZETÉSI FELHIVÁS

az

„ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY“

1876. II-ik félévi folyamára.

Lapunk előfizetési ára a könyvilletményenynyel együtt:

Évnegyedre

1 frt 50 kr.

Félévre

3 frt.

Lapunk szelleme, törekvése marad az eddigi; azért programmal nem terheljük olvasóinkat. Most már mindenki tisztában lehet magával, hogy melyik párthoz akar csatlakozni; melyiknek iránya egyezik meg lelkiismeretével. Kövesse mindenki meggyőződését. Csapán arra szoritkozunk, hogy jul. 15-én túl csak azoknak fogjuk megküldeni lapunkat, kik előfizetés, vagy megrendelés által azt birni óhajtják.

Kolozsvártt, juniusban, 1876.

Szász Gerő,
felelős szerkesztő és kiadó.

1876, jun. 14.

Az erd. ref. egyházkerület történetének évlapjain a fönnebbi számok emlékezetes időpontot fognak jeleznek. Azon napon fejezte ki az egyházkerület közgyűlése helyeslését azon törekvés felett, mely szerint a nagyenyedi szeminárium érintetlen hagyásával, Kolozsvártt egy prot. theol. fakultás állittassék föl s fölhatalmazta e sorok igénytelen íróját e törekvés sikeresítésén munkálni. A közgyűlés e határozat által, midőn egyfelől az anynyiszor kigúnyolt s oly kiméletlenül elítélt eszmének létjogát szánkcionálta, másfelől erkölcsi elégtélt szolgáltatott mindazoknak, kik azt fölszinre hozták s a nekik adott tehetségek mértéke szerint diadalmaért eddig küzdöttek.

Nem cölom, a tán már-már heggedő sebeket föl szakgatni; sőt lelkem mélyéből óhajtom, vajha szüntetné meg azoknak fájdalmát a gyógyulás enyhitő balzsama. De őszintén megvallom, az adott körülmények között nem sok reményem van ahhoz, hogy a gyógyulás hamar bekövetkezzék. Ha ki is tombolja magát a szél-vihar, még sokáig zúgnak a felbőszült hullámok, míg a víz-fodrok utolsó gyürüje, a parthoz verődve, elsimul.

Részemről még is éppen oly megnyugvással tekintek a jövővel szemben, mint a minővel a felzaklatott hullámok árjában állottam meggyőződéses szikláján. Nem foszthat meg engemet senki azon egyetlen egy dicsekedésemről, hogy a lezajlott küzdelemben utó gondolatok, mellékes tekintetek, magán érdekek soha egy pillanatig sem árnyalták be lelkemet. És még is tetszett némelyeknek, nem férfias nyíltsággal, hanem az anonimitás álcája alá rejtőzve, első sorban éppen engemet választani ki gyanúsításaik cél-táblájául; sőt akadt olyan is, ki vindikálta magának azt a jogot, hogy a szivek és vesék titkait vizsgálja és a legnemtelenebb intenciók vádját sujtotta fejtemhez, melylyel szemben védekeznem, erkölcsi érzésem tiltotta; és miért tagadnám jól esett szívemnek, midőn a királyhágotúli egyházi vezér-férfiak egyik legtekinélyesebbike védelmemre kelt s a vádat, helyettem, visszautasította. Dacára ennek, az illetők jónak látták, tovább folytatni a dicstelen harcot s a közgyűlést közvetlenül megelőzőt időkbén az én személyem s elvtársaim ellen a támadás a vehemencia legmagasabb fokáig emelkedett föl s általában oda látszóttak mu-

tatni a jelek, hogy a magasabb érdekeket kielégítő megoldásra, ez idő szerint, kevés kilátás van. Részemről e körülményben vélem föltalálhatni ama nemes indokot, melynek sugallatát követte a mi sorainkban az a férfi, ki mindnyájunk közt a legelső s legnagyobb, midőn e kérdésnek a tárgysorozatból kihagyását javallotta s kész volt, kitenni magát s azon kormányzó testületet, melynek élén áll, a legsértőbb gyanúsításoknak.

A közgyűlés többsége nem látta indokolva a nemes gróf tiszta forrásból származott aggodalmát, a kérdést a tárgysorozatba fölvette. És mi történt? Azon bátor férfiak közül, kik évek óta országszerte azt hirdetik, hogy a nagy-enyedi szeminárium az egyházkerületi szükségletnek teljesen megfelelő s azon törekvés, mely szerint Kolozsvárt a hazai prot. tudományosság fölvirágoztatása érdekében egy prot. theol. fakultás létre hozandó, nem egyéb üres álom-látásnál s egyesek bűnös ambíciójának sugallatánál; azon bátor férfiak közül, kik csak azért, hogy e törekvésnek útját állják, lelkiismeretökkel megegyezőnek tartották egy felekezeti zárt-körű tanácskozmány fölül hamis híreket világgá bocsátni, tekintélyes férfiainkat kompromittálni s ez által egy e tárgyban a kormánynyal kötendő; egyezkedésre a legkedvezőbbnek látszó alkalom fölhasználhatását megakadályozni, vagy legalább is elodáztatni s így még kétesebbé tenni; azon bátor férfiak közül, kik azzal biztatták magukat, hogy midőn sorainkból egyesek halántékait sárral dobálják s a gyanúsítás és rágalom nyilait bocsátják felénk, azoknak zápora megöli magát az eszmét is: azon bátor férfiak közül nem találkozott egyetlen egy is, a ki férfias nyíltsággal kifejezést mert volna adni szóval, tollal hirdetett meggyőződésének s az elnök egyetlen hang ellentmondása nélkül jelentette ki, hogy az egyházkerület az eszmét igaznak vallja, az annak megvalósítására irányuló törekvést helyesli s erre utat nyit! Midőn e kijelentés történt, az a pillanat fenséges bizonyossága volt annak, hogy minden igaz eszme oly erkölcsi hatalom, mely előbb-utóbb mindig diadalra jut s melylyel szemben porba hull minden fegyver s elnémul minden ajak. E pillanatban lelkembe csendültek koszorús költőnk eme sorai:

„ megifjult az idő,
És, kitől remegsz, nem féli fegyverid ő:
Az ige, az eszme!”

Mélyen érzem, hogy azon pillanattól kezdve, midőn az egyházkerület ez ügyben fölhatalmazásával

megtisztelt, a jövővel szemben a felelősségnek alig elhordozható terhe nehezült erőtlén vállaimra. Nem is biztatom magamat azon édes reménységgel, hogy e tekintetben jó akaratu törekvésem teljes sikerét elérhetem s tisztában vagyok azzal, hogy a mit ez ügyben tehetek s tenni fogok, azt a jövő, talán nagyon messzi jövő számára teszem. Mély igazság rejlik egyik nagy írónk e szavaiban: „Minden eszmének egy bizonyos időre van szüksége, hogy elterjedjen s csak miután ez megtörtént s az új eszme, úgy szólván, közmondássá vált, akkor hathatni vele.“ És ez a „bizonyos idő,“ gyakran évtizedekre, néha századokra terjedő s akkor ér véget, midőn az erőtlén út-törők rég „csendes emberekké“ lettek. De még is van valami fölemelő abban a tudatban, hogy egy szebb jövő érdekében küzdünk és szenvedünk még akkor is, ha küzdelmeinknek s szenvedéseinknek nincs is több látható eredménye, mint az, hogy egy néhány porszemet mi is vittünk nemzeti nagyságunk s dicsőségünk pántheonához. Sőt úgy érzem, hogy ha éppen semmi látható eredményt sem vagyunk képesek fölmutatni, még akkor is küzdenünk kell, mert nemesebb természetünk még a sikertelenség sivár kilátásával szemben is kiolthatlan szükségét érzi törekedni oly célok fölé, küzdeni oly eszmékért, melyek túl élik az időt. Nem tudom én ezt a mély igazságot oly szépen kifejezni, mint Eötvös e szavaiban: „Ha minden fáradozás, melyet embertársaink javára fordítunk, haszontalan volna s legnemesebb törekvéseinknek nem lehetne semmi eredménye; ha magasabb vágyaink nem teljesülhetnének s a szép és jó soha se győzhetne e világon: még akkor is e nyomorult létnek legszebb része azoknak jutott, kik csalódásukat sirukig megtarták s ha nem győztek is, legalább végső lehelletig nemes célokért küzdöttek.“

Én, isten segedelmével, azon leszek, hogy csalódásom ne tartson siromig, vagy is, küzdelmem ne legyen siker nélküli; hogy az az eszme, melynek létjogát egyházkerületem szentesítette, valósággá váljék; s erőt meritek azon meggyőződésből, hogy e törekvésben a hazai protestantizmus, vagy a mi azzal egy jelentésű, a magyar nemzeti tudományosság, világhosszúság és szabadság minden igaz barátjának támogatására számíthatok! Ennélfogva midőn a nyilvános föllépésre a kedvező időt eljöttnek látandom, kötelességemnek fogom tartani a protestantizmus anynyiszor élőnek s nagyobb szerű alkotásokat létre hozni képesnek bizonyult egyeteméhez fordulni, remélve, hogy a

mily egyhangulag adta meg egyházkerületem az engedélyt a föllépésre, éppen oly egyetértő indulattal fog annak minden tagja sőt a testvér-superintendenciák is megvalósításához járulni azon nagy és nemes eszmének, melynek én csak igénytelen szó-szólója voltam s leszek.

Szász Domokos.

„Theol. fakultásunk Kolozsvártt.”

Itt közlünk még egy nyilatkozatot a fönnebbi eszméről, bizonyosságául annak, hogy nem csak azokat adjuk, melyek egészben nekünk kedveznek. A cikk a debreceni lapban jelent meg s így hangzik.

Az erdélyi ref. theol. akadémia.

Az erdélyi ref. egyházkerület mult évi gyűlése kitűzvé a kérdést, hogy „egy akadémiai színvonalon álló, teljes központi, a kösszellemlnek és a theol. tudományok jelen fejlettségének magaslatán álló theol. szeminárium mikor, hol, minő elvek szerint, mily alapokból volna felállitható?”-e tárgyban, mint tudjuk, két tervezet bocsáttatott a nyilvánosság elé: az egyik Szász Domokostól, a másik dr. Kovács Ödöntől. Mindkét munkálat tanulmány gyümölcse; mindkettőn a hazai ref. theol. tudományosság emelésének és a lelkész-képzés tökéletesítésének nemes törekvése vonul keresztül; mindkettő dicséretére válik a szerzőknek.

A nem sokára egybegyűlendő egyházkerületi gyűlés*) határozni fog a két tervezet sorsa és a kitűzött kérdés jövője iránt. Tájékozunk magunkat addig is e közérdekű tárgy körül; s legyen szabad, igénytelen nézetemet is nyilvánítani.

A feltett kérdésnek két ága van. Egyik, nevezetesen: minő elvek szerint szervezendő a célzott intézet? egészen a tudomány ítélő-széke elébe tartozik; — a másik pedig, t. i. hogy azon intézet mikor, hol, és mily alapokból volna felállitható: teljesen gyakorlati jelentőséggel bír s inkább az opportunitás körébe vág.

Szerzők a kérdés mindkét ágát tüzetesen tárgyalják; de Kovács Ödön inkább az elsőt, Szász Domokos inkább az utóbbival foglalkozik behatóbban. A kérdés éle azonban, úgy látszik, ezen pont felé irányul: hol? Mert a tudományos felfogás eltéréseit könnyebb volna kiegyenlíteni, mint az eltérő nézeteket azon pontnál egymással kibékíteni. Azon pont teszi, ha nem csalódom, a tárgyhöz való hozzászólást is kényesebb természetűvé.

Szász Domokos az intézetet Kolozsvártt véli felállítandónak, kapcsolatban az ottani egyetemmel s egybekötve tanár-képezdével. Nem kívánja, hogy e miatt a nagy-enyedi pap-növelde akár anyagi, akár szellemi tekintetben megrövidíttessék, hanem hogy oly prot. theol. fakultás állíttassék fel, mely a többi intézetekben nyújtott képzést részben betetőzze, részben kiegészítse, hogy így az ifjak ne legyenek kizárólag a külföldi egyetemekre utalva s az a pesti egyetem mellett létező r. kath. theol. fakultással szemben, vilá-

gitó-tornya legyen a prot. világosságnak és szabadságnak. — Aztán, e célra szolgáló tantervet és költségvetést is közöl, kiemelvén, hogy ily intézet számára Erdélyben Kolozsvár a legalkalmasabb hely s ott kerülne az intézet felállítása is, az egyetem helybenlételénél fogva, legkevesebb költségbe.

Kovács Ödön az akadémiai tanítás sikerének alapfeltétele gyanánt mindenek előtt a gymnáziumok megfelelő berendezését sürgeti és fejtegeti, a mit egyébiránt Szász Domokos is munkálatában hangsúlyoz, habár arra, tárgyahoz képest, részletesebben ki nem terjeszkedik. Majd azután az akadémiai tanítás jellemét s feladatát körvonalozván és a „theol. szeminárium“ elnevezés körüli fogalmi tévesztést igyekeztvén kiigazítani, egy a Szász Domokosétól több pontokban eltérő s kimerítően indokolt részletes tantervjavaslatot ad. Tagadja, hogy a mi theol. intézeteink, jelen szervezetőkben is, csupa szemináriumok, azaz, gyakorlati lelkész-képezdek volnának; kimutatja, hogy azok, bár kívánni valót hagynak fenn, akadémiai jelleműek; s végül ajánlja, hogy az egyházkerület egy új és hasonló intézet felállítása helyett, szervezze, az általa javasolt módosítások szerint, a nagy enyedi theol. intézetet, anyagi és szellemi erejét pedig fordítsa a gymnáziumok, a tavár- és tanítóképezde, stb. érdekeinek előmozdítására.

A kérdés könnyen nyerne megoldást, ha a n.-enyedi theol. intézet Kolozsvárra áthelyezhető volna. Miután azonban erről, a mult évi egyházkerületi gyűlés határozata után, már szó sem lehet: az egyházkerület célba vett szándékának létesítése több nehézséggel jár.

Mi a kérdés egyszerűen úgy volt felállítva: maradjon-e a theol. intézet Nagy-Enyeden, vagy áttéssék Kolozsvárra: azt, minden egyes szálaiban, magam is képes voltam tisztán, világosan átlátni; de mostani alakjában, meg kell vallanom, több oldalról homályosnak tűnik az felöttem. És ha ezen homályosság okát nem felfogásomban s a helyi viszonyok és körülmények körüli tájékozatlanságomban kellene keresnem, hajlandó volnék azt hinni, hogy maga a kérdés is még tisztázásra és a cél szorosabb körvonalozásra vár.

Nézetem szerint, az első kérdés itt az: hogy az erdélyi ref. egyház számára elegendő-e egy theol. intézet? Ha igen; akkor a másik kérdés: vajjon, a most létező megfelelő-e egy theol. akadémia kellékeinek? Ha nem, akkor azon kérdés nyomul elő: vajjon, egy új intézet felállítása helyett, nem a meglévőnek szervezésére kellene-e az erő fordítani?

Az egyházkerület által feltett kérdésből az tűnik ki, hogy a nagy-enyedi theol. intézet jelen szervezetében nem tekintetik akadémiai színvonalon álló theologiai intézetnek, és így olyanak, mely a tudomány jelen fejlettségének magaslatához képest megfelelő képzést nyújthatna a theol. ifjaknak: tehát, hogy kell gondoskodni intézkedésről, mely az e tekintetbeli hiányt fedezze.

Azonban, Kovács Ödön munkálatában elbadja s kifejti, hogy a n.-enyedi theol. intézet ez idő szerint is akadémiai színvonalon áll s a tantárgyak bouna a theol. tudományok

*) E cikk jun. 2-án jelent meg; tehát, a közgyűlés előtt.
Szerk.

jelen fejlettségének magaslata szerint adatnak elő; következőleg, hogy ezen két szempontból, a nagy-enyedi theol. intézetnek, főleg ha az általa ajánlott s könnyen foganatosítható módosítások elfogadhatnak, egy felállítandó új intézet kiegészítő közbelépésére szüksége nincs.

Az egyházkerület által kitűzött kérdés azonban azt is mondja, hogy a célzott intézet teljesen központi és a közszellemnek magaslatán álló theol. szeminárium legyen.

Ezen két kellék valódi értelme s határozott jelentése iránt nem tudom magamat egészen biztosan tájékozni.

A teljes központoság, azt hiszem, nem a földirati helyzetre, nem is az intézet kiszemelendő helyének polgári s politikai fontosságára kíván vonatkozni, hanem tán azt jelezni, hogy a célzott intézet nem csak a nagy-enyedi, hanem általában az összes hazai ref. theol. intézetek felett úgy extensive, mint intensive anynyira kimagasodjék, hogy az e hazában létező ref. theol. intézeteknek mintegy koronáját képezze. Ugy látszik, ez értelemben fogta azt fel Szász Domokos is; mert ezen intézet feladatát abban határozza meg, hogy az a többi intézetekben nyújtott képzést részben betetőzze, részben kiegészítsa.

De ez micsoda esetekben tehető fel?

Először akkor, ha a többi theol. intézetek nem lennének teljesek és így ha a theol. tanpálya bevégezése végett, a többi theol. intézetekből, vagy legalább a nagy-enyediből, az ifjaknak egy vagy két évi tanfolyamra még okvetlenül oda kellene menniök. Azonban, alig lehet fel'tennünk, hogy a létező hazai ref. theol. intézetek, bármely központiak nevezett theol. intézet kedvéért, magukat ekkint degradáltatni engedjék s bizonyosan még a kebelbeli theol. intézet, a nagy-enyedi is, vindikálni fogná magának azon jogot, hogy benne az ifjak az egész theol. tanpályát végezhessék. — Vagy pedig:

másodszor akkor, ha ezen intézetben a theol. tudományok oly kiterjedésben és mélységben s a többi theol. intézetek tanárai felett anynyira kiemelkedő tudományos tekintélyek által adatnának elő, hogy a más intézetekben pálya-végzett theologusok is indítatva érezhetnék magokat, egy vagy más tantárgynak még újból hallgathatása végett, több vagy kevesebb szemeszterre ezen intézetet felkeresni. Már ha ezen intézet aztán csakugyan ily szellemi fölnynnyel bírna: akkor az a nagy-enyedi tanuló, ha csak a megélhetés körülményei mást nem parancsoluának, legbölcsebben tenné, ha azon intézetet nem a theol. pálya végeztével, hanem mindjárt kezdetével fölkeresné; így nem kellene neki tanpályáját is a négy éven túl még meghosszabbítani. Sőt ezen esetben Nagy-Enyed is jobban tenné, ha erejét rá nézve hálásabb téren kívánná érvényesíteni.

Azonban, a célzott intézetnek ezen szellemi fölnyene mindig kérdéses dolog; mert a tanerők kiváló jelessége nincs állandóan ez vagy amaz intézethez köttetve s Németországban is ez vagy amaz tudomány-ág legtekintélyesebb képviselője nem mindig Berlinben, hanem tán a kis Jéuában, Tübingában, vagy Heidelbergben volt. Szász Domokos tantervéből is azt látjuk, hogy ezen központi intézetben a sajátképeni theol. tudományok sem nagyobb kiterjedésben, sem több tanerő által nem kezeltetnének, mint azt más theol. intézeteink is tehetik. Sőt a Kovács Ödön tanterve a theol. tudományok összességét nagyobb mérvben és kiterjedésben öleli fel, mint a Szász Domokosé. Igaz, hogy Kolozsvárt a theol. intézetnek az egyetem helybenlétezése előnyére szolgálhat; de ezen előnyt, nézetem szerint, positívabb mértékre csak akkor lehet venni, ha a theol. intézet az ottani egyetemmel szervi összeköttetésbe hozatik.

Filó Lajos.

(Vége következik.)

TÁRCA.

Kalászkok a vallás-történelem mezejéről.

Buddha mondásai közül.

(Müller Miksa után)

(Folytatása és vége.)

Hogy mik vagyunk, attól függ, hogy mit gondoltunk: gondolatainkban van alapja, gondolataink által egészítették ki. Ha valaki rossz gondolatokkal beszél vagy cselekszik, fájdalom követi azt, mint annak lábát, ki a szekeret vonja, követi a kerék.

Mint méh, mely mézet gyűjt s eltávozik a virág megsértése nélkül, a bölcs úgy éljen e földön.

„E fiuk enyéimek, e gazdagság enyém,“ ily gondolatok gyötrik az esztelent. Önmaga nem a magáé: gyermekek s gazdagság menynyivel kevésbé!

Senki ne gondolkozzék könnyen a gonoszról, mondván szívében: nem jön az közel én hozzám. Senki ne gondolkozzék könnyen a jóról, mondván szívében: nem fog az nekem használni. A leeső vízcseppek is megtöltik az edényt.

Az, kinek rossz cselekedeteit a jók elfedezik, fényt vet a világra, mint a hold, midőn a felhők mögül kiké!

A haragot szeretettel, a gonoszt jóval, a sovárgót bőkezűséggel, a hazugot igazsággal győzze le az ember.

Nem a haj-kör teszi a fegyelmetlen embert szentté: lehet-e szent az, kit vágyak és kíváncsiság tartnak szolgaságban?

Confuciustól:

Mit nem szeretsz, ha veled történik meg, ne tedd azt másokkal. (M. M.)

Lao-tsetől, a második vallás-alapítótól, Chinában.

Van egy végetlen lény, mely ég és föld előtt létezett.

Mily nyugodt az! Mily szabad!

Egyedül lakik, változást nem ismer.

Mindenütt mozog az, de sehol sem szenved.

Ugy tekinthetjük, mint a mindenségnek anyját.

Én, én nevét nem tudom.

Hogy tisztelet-cimet adjak annak, Tao-nak (út) nevezem.
 Midőn nevet igyekszem adni, nagynak nevezem.
 Miután nagynak neveztem, gyorsnak nevezem el.
 Miután gyorsnak neveztem, távollévőnek nevezem.
 Miután távollévőnek neveztem, így szólok: vissza jön
 ő hozzám. (M. M.)

Assyriából. (Ékiratokból ford. Talbot.)

a) Királyért mondott ima.

1. Napok hosszu sorát,
2. Sokáig tartó éveket,
3. Hatalmas kardot,
4. Hosszú életet,
5. Dicsőségteljes számos éveket,
6. Elsőséget a királyok között
7. Adj uram a királynak,
8. Ki ilyen adományokkal látta el
9. A maga isteneit!
10. Nagy és széles határait
11. Birodalmának
12. És uralkodásának
13. Terjeszse s tetőzze be!
14. Minden király felett felsőbbsséggel birva,
15. Királyi méltósággal és birodalommal
16. Jusson ősz haj birtokába
17. S vén kornak!
18. S e napok élte után
19. Az ezüst hegység lakóiban, az égi hajlékokban,
20. A boldogság lakában,
21. És fényében
22. A boldog mezőknek,
23. Éljen ő életet,
24. Mely örök s szentséges,
25. Jelenlétében
26. Azon isteneknek
27. Kik lakják Assyriát!

b) Ima egy haldokló lelkéért.

Repüljön magasba, mint madár,
 Istenének szent kezei közé szálljon föl.

c) A hét szellem.

1. Heten vannak! Heten vannak!
2. Heten vannak az ocean mélyében!
3. Heten vannak az ég magosságában!
4. Férfiak nem, nem is nők!
5. Nejeik nincsenek! Gyermekük nem születnek!
6. Kormányzással nem bírnak! Uralkodást nem ismernek!
7. Imákra nem hallgatnak!
8. Heten vannak és heten vannak! S újra heten vannak!

c) Varázslat.

1. Vedd egy aszszonynak vászon keszkenőjét,
2. Kösd azt jobb kezéd körül, old fel bal kezedről!
3. Bogozd meg hét boggal, tedd kétszer ugyanazt,
4. Fecskendezd be tiszta borral,
5. Kösd a beteg feje körül,
6. Kösd kezei s lábai körül, mint kéz-láncot és bilincset.
7. Ül le ágyára:

8. Fecskendj szent vizet reája.

9. Hallani fogja Hea hangját,

10. Davkina megvédi őt!

11. És Marduk, az égnek legidősb fia, boldog lakozást fog találni számára!

d) Bűnbánati fohász.

Oh uram! bűneim számosak, vétségeim nagyok;

S az istenek haragja betegséggel sujtott

És sinléssel s bú-bánattal.

Elaléltam: senki sem nyújtott kezet!

Nyögtem: és senki sem közeledett!

Hangosan kiáltottam: senki sem hallotta meg!

Oh uram, ne hadd el szolgálodat!

Ragadd meg kezét az iszonyu zivatar vizében!

Elkövetett bűneit fordítsd igazságra!

Egy Nilus-hymnusból. (Ford. Cook.)

1. Üdv neked, oh Nilus!

2. Nyilvánvalóvá teszed te magad ezen tartományban,

3. Eljőve békében, Egyiptomnak életet adva.

4. Oh Ammon, te vezérled napba át az éjet,

5. Mely vezérlet a szivet fölviditja!

6. Átfolysz a Ra által teremtet kerteken,

7. Életet adsz minden állatoknak;

8. Szünet nélkül öntözöd a földet,

9. Égi útdról leszállva;

10. Bárátja életemnek, gabnának adója,

11. Oh mindenüvé világot hintő Ptah!

Elbeszélés az eszkimóknál. (Müller M.)

„Számatalan évek előtt egy nagy eszkimó hídító oly hatalmasra tett szert, hogy képes volt fölemelkedni az égbe, magával vivén egy alkalommal egy nővérét, ki éppen szép leány volt és egy kevés tüzet. Sok tűzanyagot tett a tüzre, s így alkotta a napot. Egy ideig ő és testvére legnagyobb egyetértésben éltek, azonban csakhamar igen kegyetlen kezdett lenni s számatalan módon bántalmazta nővérét. Ez mindent békével türt, míg nem az egyszer tüzet dobott reája s elégette egyik orcáját. Szépségének ezen megrabolatását már nem tűrhette el; elmenekült tőle s alkotta a holdat. Fivére elkezdte üzni s még mindig üzi azóta; bár sokszor jutott közel hozzája, elérni még nem sikerült és nem is sikerül.

Midőn új hold van, az arcnak elégetett fele van felénk fordítva; teleholdkor az ellenkező.”

A hottentotoktól. (M. M.)

„Beszéli, hogy a hold egy rovarat küldött egykor az emberekhez, mondván: menj s mondd meg az embereknek, hogy mikint én meghalok és meghalván, élek, úgy fogtok ti is meghalni és meghalva, élni.“ A rovar elindult az izenet-tel, de útjában egy nyúl érte utól s e kérdést intézte hozzá: „minő követség van bizva reád?“ A rovar felelt: „a hold küld az emberekhez engem, megmondani nekik, hogy mikint ő meghal s meghalva, él, ők is meg fognak halni és meghalva, élni.“ A nyúl monda: „mivel te ügyetlen futó vagy, hadd menjek el én.“ Ezen szavakkal elszaladt s midőn el-

jutott az emberekhez, így szólott: „a hold küldött engem, megmondani nektek, hogy mint én meghalok és meghalván, elveszek, ép úgy meg fogtok ti is halni s teljesen végetek lesz.” A nyúl visszatért ekkor a holdhoz, s elbeszélte, a mit az embereknek mondott. A hold haragosan megpirongatta őt, mondván: „merészelsz-e az embereknek mondani olyat, mit én nem mondtam?” S e szavakkal egy darab fát vett föl s megütötte orrát. E naptól fogva a nyúlnak orra meg van hasítva.“

Egy lappföldi legenda. (M. M.)

„Wanna Issi-nek (őreg atya) két alattvalója volt: Koit és Ämmarik s egy szövétneket adott át nekik, melyet Koitnak minden reggelen meg kell gyujtnia s Ämmariknak estve kioltani. Hűséges szolgálataikat megjutalmazandó, Wanna Issi mondta nekik, hogy legyenek férj és feleség, de ők kérték Wanna Issit, engedné meg, hogy örökre megmaradjanak mátkának s jegyesnek. Wanna Issi beleegyezését adta s ez időtől fogva Koit Ämmariknak átadta minden estve a szövétneket, Ämmarik pedig átvette s kioltatta azt. Csak is nyárban maradnak négy hétig együtt éjféλι időben; Koit átadja a haladók szövétneket Ämmariknak, de Ämmarik nem hagyja kihalni azt, hanem lehelletével újra fölélészti. Ki vannak ekkor kezeik terjesztve, ajkaik találkoznak s Ämmarik arcának pirja tökrözik vissza az éjféλι ég-bolton.“

Ex parvis seminibus nascuntur ingentia.

Jánosi Gábor,
papjelölt.

„Könyvismertetés.“

Az ellenzéki szellem az iskolában. Irta Gyertyánffy István, a budapesti állami elemi és polgári iskolai tanító-képezde igazgatója. Ára 30 kr.

(Folytatás.)

Szerző kiválóan hangsúlyozza, hogy mennyire szükséges a tanítónak, lelkiismeretes önbírálat alá vetnie magát, mihelyt az ellenzéki szellemnek csak nyomait észleli. Mert, legtöbb esetben a tanítók maguk teremtik meg tanítványaikban az ellenzéki szellemet. E tétel igazságát a tanítói slendriánokról vett találó fotografiákkal oly megkapólag bizonyítja be a szerző, hogy az olvasó önkénytelenül a tanítványok részére áll és szintugy biztatni szeretné őket, hogy csak rajta, perzekváljátok el abból a katedrából a nem oda való embert!

Nem tagadhatni, hogy egyes esetekben a legjobban vezetett tan- és nevelő-intézetekben is akad egy-egy perversus nebulo, a ki örömét leli abban, ha társait a legagyafurtabb csinyekre lovalhatja fel. Az ilyen egyéniségek megjavítását nem igen lehet a nyilvános intézetek feladatául tekinteni s kritikussabb esetekben az intézeti közérdekek megmentése parancsolja, hogy az erkölcsi mótely gyorsan és elszántan eltávolíttassék.

Átalán véve azonban, még is áll az, hogy a gyakoribb ellenzéki események csak ott verhetnek tartós gyökeret, a hol a rájuk nézve kedvező a talaj.

A hol a tanító és tanítvány közötti bensőbb, szívélyesebb erkölcsi viszony hiányzik és az iskola csak a rideg kötelesség-leróvás mekhanismusára van alapítva, ott rendszeresen hamar előáll a nyilvános intézetek legveszedelmesebb betegsége: a növendékek egész közönségére kiterjedő ellenzéki szellem. Tekintélyes pedagógusok azt tartják, hogy e baj nem egyéb, mint a tanulók közt kifejlődő közszellem ferde kinövése, mely ott tör ki leghamarább, a hol a tanítók elmulasztották egy egészséges közszellem kifejlését egész öntudatosan célba venni. A tapasztalás bizonyítja, hogy a tapintatosan kifejtett erős erkölcsi alapokon nyugvó közszellem rendszeren biztos gát minden ellenzéki bujtogatások ellenében. De másfelől bizonyos az is, hogy még a megszárdultnak látszó nemesebb irányú közszellem is könnyen ölthet bizonyos körülmények között válságos ellenzéki alakot. Végtelen sok függ e tekintetben az előjárók, tanítók személyiségétől. És nehéz eldönteni, hogy a közszellem fölérésztése valamely tanintézetben növeli-e, nagy kevesbiti az opposicionalis veszélyeket. De mivel elvitázhatatlanul áll az, hogy szárd erkölcsi alapokon nyugvó közszellem a köz- vagy nyilvános nevelés és tanítás céljai szempontjából föltétlenül kívánatos ugy anynyira, hogy ennek elnyomását semmi körülmények között se lehetne tanácsolni: nincs más mód a tanítóra nézve, mint mentől előbb megszereznie azt a morális értéket, melynek segítségével ne csak veszélytelenné tegye a közszellemet, de sőt azt, mint egyik leghathatósabb nevelési eszközt pozitív irányban fel is használhassa.

A tanítóknak hihetetlen finom érzékük van az iránt, hogy mennyi szabadságot engedhetnek meg maguknak egyik, vagy másik tanárral szemben. És a magaviseletnek ebben a megkülönböztetésében van valami hízegő a fölényben levő tanár húságára nézve. Ily körülmények között az intézetre nézve valóságos kalamitás az, ha a némi részben kiténtetett tanár elég gyenge arra, hogy húságának csiklandozása közben elfelejtse az egész intézet és kartársai iránt való kötelességeit. Hát mit mondjunk még az olyan esetekről — kiált fel a szerző — midőn maguk a tanárok, vagy tanítók szándékosan működnek abban, hogy egymásnak erkölcsi tekintélyt aláássák az ifjuság előtt?! Hazai intézeteink történetei mutatnak fel ilyen gyászlapokat. Fátyolt reá! Nem azért, mintha oly könnyen megbocsáthatnánk nekik, hanem — mivel látásuk undorító. Maradjunk tehát csak az általános elveknél s mondjuk ki, hogy a hol ez a baj kronikus természetűvé válik, ott nem lehet felmenteni vád alól a tanárokat. Ott nincs meg az egészséges testületi szellem a tanárok közt, mely pedig az intézeti organizmus élet-erejét képezi. Ott az egyéni érdekek fölébe kerekedtek a közérdekeknek, ott az intézet van a tanárokért, hogy az táplálja gyomrukön kívül húságuknak, irigységüknek és boszszu-vágyaiknak telhetlön étvágyát is. Hasonlítanak az ilyen tanítói- vagy tanári-testületek a középkor „Raub-Rittereihez.“ Ezek anyagi javaiktól fosztogatták ki az embereket, a ma zok pedig ama szellemi javaktól fosztják meg az ifjuságot, melyek jogosan megillették volna őket. Sőt a hasonlat annál találób, mint hogy többnyire az ilyen tanító-testületeknek is megvannak a

maguk sas-fészkeik az autonomikus jogok mohosult kőfalai-ban, melyeknek biztos védelme alatt többnyire látatlanul és boszszúlatlanul üzhetik a legvastagabb önzés mesterségét . . .

Szerző ezután áttér az iskolai ellenzéki szellemnek egy más jelenségére, arra t. i. mely a kezdő tanárok pályájának legelső tövisét szokta képezni. A kezdő tanárok elleni opposíció egészen más természetű, mint a rossz tanárok elleni. A gyermek természetes büszkesége nem szereti magát egy könnyen mindenkinek kormányja alá hajtani. A régi tanító — még ha gyűlöletes volt is — méltóbbnak tűnik fel az engedelmességre, mint az új tanító. Ha még egyszer oly nagy pompával fogják is tehát beiktatni mások az új tanítót, az ő tulajdonképpeni bevezetéséről neki magának kell gondoskodnia akkor, a midőn egyedül fog állani az osztály színe előtt. Az olyan intézetekben, hol a kezdőtanítók gyakran és rendszeren szoktak váltakozni, csaknem bevett, hagyományos szokása a tanulóknak, hogy az új tanár életét tőlük telhetőleg megkeserítsék. A tanárt forma szerint kipróbálják. Épp oly nagy hiba ilyenkor az elhamarkodott tapintatlan büntetés, mint az erélytelen, mindent elnéző lágyaság. Nem az a kérdés: hogy igen-e, vagy no; hanem az, hogy miképpen? Az első büntetés a kezdő-tanítóra vajmi nagyjelentőségű cselekmény! Ha sikerül neki a fontos percben lektüzdeni minden személyes ingerültséget és minden elfogultságtól ment nyugalommal tudja megragadni a kétségbevonhatlan és elpalástolhatlan hibát, hogy azt erkölcsi méltóságának egész komolyságával rendreutasítsa: úgy bizonyára nyert pere lesz.

Az ellenzéki szellem legyőzésének egyik legbiztosabb eszköze az új tanárra nézve a jó előkészülés. Az olyan előkészülés által, mely mind tárgyilag, mind rendszerileg biztos nyugalommal, sőt megelégedéssel képes eltölteni az ember lelkét, nem csak nyeregben fogja találni a tanárt minden eshető opposícionális kísérlet, hanem a legbiztosabban le is fogja lohasztani a tanulóknak az arravaló kedvet. Ennek az előkészületnek azonban, kivált eleinte, ki kell terjednie a legapróbb részletekig mindenre; még a külső magatartásnak is öntudatosan példányszerűnek kell lennie a nélkül hogy legkevésbé erőltetettnek, vagy mesterkéltnek láttassék.

Kezdő tanítókra nézve nagyon fontos kíváncsi az is, hogy a lehető legrövidebb idő alatt ismerjék még nevékről tanítványaikat s vessék jól be eszközbe pad-helyeiket is. Ez a legelső gyepő-szála a fegyelemnek. Fris szellemi éberlet, az egész osztály felett uralkodó átható, biztos tekintet: e tulajdonok mellett, mint a sötétség a napsugarak előtt, fog az ellenzéki szellem észrevétlenül kihuzódni a tanteremből.

Ezek mellett, van különösen egy általános varázs-szer mindennemű opposícionális hajlamok ellen s ez az ifjuság iránti valódi benső szeretet. Hogy mily varázs-ereje van ennek, erre a legcsattanósabb példát Pestalozzi életéből meríthetjük. Ez a vén, rut, elhanyagolt külsejű ember, ki írni se tudott helyesírás hibák nélkül és saját vallomása szerint sem jól olvasni, sem számolni nem volt képes, a mellett kiejtése is hibás volt, oly erősen magához tudta fűzni

a gyermekeket, hogy mindent megtettek a kedvéért és emlékéért egész életükön át szent kegyelettel őrizték.

(Folytatása következik.)

„Miszsiói levelek.“

IX.

Turnu-Szeverin, máj. 14-én 1876.

Második megjelenésem egy al-dunai városban ismét szép alkalmat adott leróni a tisztelet adóját a haza bölcső iránt leróni azon templomban, melynek oltár-képét a német császárné küldé s kathedráján a szőnyeget Bismark leánya himezte.

E drága szőnyegre téve bibliámat, felejtém, hogy hány-szor kell azt tennem a közöny pókhálóira. S a lelkes közönség előtt szebbnek láttam a világot, boldogabbnak az életet. Az arc, a szem, a hangulat: mintha Magyarország közepébe varázsoltak volna.

„Él még apánk szelleme, ébren van még Árpád lelke a fiakban!“ Csak egy kis pünkösti fuvallat kell hozzá és egyelőre legalább egy magyar olvasó-egylet Szeverinben is létre jő.

Krajova, máj. 28-án.

Turnu-Szeverinből Pitestre siettem vissza, hol a konfirmandus gyermekek oktatásával voltam elfoglalva. Közülök két német-ajku s két katolikus fiuval is szaporítottam az egyházat. A konfirmáció áldozó csütörtökön ment végbe. Hatását örvendve láttam a szép számu gyülekezeten is.

Ezen előzmények után mentem Krajovára, hol magyar és német, protestans és katolikus siettek részt venni gyász-ünnepélyünkben.

Egy város vala még hátra, Ploest, hol a dicsőült honatya szelleméhez a hiveket, fölemelni szinte jónak láttam. De közbe jövén a pünköst, kör-útam más irányba vitt s Brailát, Galacot és Foksányt bejárva, csak junius 18-án jelenhettem meg Ploesten.

És most hálát adok az erős istennek, hogy a mit szilárdan föltettem magamban, minden megtámadtatások és akadályok dacára, Moldva-Oláhsország nevezetesebb helyein azt mindenütt hirdethetém. Béliál fiai hirdetik én fölölem is azt, a mit nem cselekedtem.

„De hát ki mint tud, úgy szolgál nekem;

Plántálja hirem, mint szél a virágot.

A jó mag elmegy dögvészes szelen,

S viránynyá tesz egy árva pusztaságot.“

Tomka Károly.

Helyreigazítás.

Az „Erdélyi Prot. Közlöny“ 284-ik számában egy cikk jelent meg egyházunkat illetőleg, Marosi Elek aláírással, mely azon házi-gazda történetét juttatja eszünkbe, ki, midőn családi ügyeit egész erélylyel rendezné, beállit hozzá egy egészen ismeretlen idegen s egész otthonossággal tanácsot kezd adni, hogy mit, mikint rendezzen. A gazda komoly tekinte-

tébből kiolvashatta volna ugyan a rendreütasítást, de nem figyelt rá. Erre a gazda e szavakban tör ki: barátom, uram! Én bírok önérettel, józan észszel, az ön oktatása nélkül is családi ügyeimet kellően rendezni; tehát távozzék. Előljáróságunk is azt mondja Marosi Elek ál-nevű cikkezőnek: távozzék. Mert igaz, sok vérző sebe van egyházunknak, melyeket a közel-múltban szivtelen emberek ejtettek rajta, de ennek orvossága nem az, hogy minden jelentéktelen ténnyel a nyilvánosság terére fussunk s ott léha hengegessel badar dolgokat beszéljünk, hanem a zajtalan munkásság.

Igaz, hogy templomot akarunk építeni; igaz, hogy templom-építő bizottmány neveztetett ki, algondnok, méltóságos Horváth Mihály ur elnöklote alatt; de a mit cikkiró tovább beszél: hogy a templom-építés megkezdődik 1878-ban, hogy iskolánk szűk, egészségtelen levegőjű; hogy a bomlásnak indult fából való templom jó lesz iskola helyiségnek; hogy a papi istálló és csűr megosztható és megosztandó a tanítóval költség-kiméleésből: mindezek badar beszédek, melyek gúnyt és insinuációt rejtenek magukban. Ha valami feltűnőt akart mondani, miért nem írta azt, hogy a sz.-régini ref. egyház Szerbia ellen háborura készül. Ekkor lett volna ám ön nagy férfi; de mint hogy ezt nem tudta kitalálni, sziveskedjék csak reánk bizni egyházunk ügyei gondozását.

T. szerkesztő ur! Sziveskedjék e cikkünket lapjába kiadni.*)

Kelt Sz.-Régiben, 1876. június 11-én tartott presbiteri gyűlésünkben.

Boc Elek,
sz.-régini ref. pap.

Técsi Antal,
gmdnok.

KÜLÖNFÉLÉK.

= A tudományos eszközök kiállítását május 13-án nyitotta meg az angol királyné Londonban. Ez esemény bizvást „korszak-alkotó“-nak nevezhető a tudomány fejlődése történetében, nem csak Angliára, hanem az egész világra nézve; mert a mint olvasóink tudják, e kiállítás határozottan nemzetközi. A világ legelső nemzeti versengtek egymással, hogy e kiállítást méltóvá tegyék a tudomány mai állásához s módszereinek történelmi fejlődéséhez. Anglia méltán lehet büszke arra, hogy az efféle gyűjtemény eszméje az „angol tudományi osztály“-tól származik s hogy az első ilyenü kiállítás az ő fővárosában tartatik meg. Meglehet, hogy ez a kiállítás nem fogja a látogatóknak oly nagy seregét magához vonzani, mint azt valami kép-, hangszer-, himzés- vagy régi porcellán-kiállítás tenné, de bizonyára sokak tudás-vágyát föl fogja ébreszteni ez a kiállítás is, egyfelől történelmi érdekénél

*) Kiadtuk kész szívvél; de meg vagyunk győződve, hogy ama cikkekéből senki se olvashatott gúnyt, annál kevésbé insinuációt; s bizonyára, e helyre-igazításra nem volt szükség. Reméljük, hogy a két fél kiegyezik s nem fog keleti-kérdés fejlődni e dologból, hol mindkettő jót akar, melyet szívéből óhajtnak.

Szerk.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

s a kiállítók nagy számánál és kitűnőségénél, másfelől azon körülménynél fogva, hogy Európa legelső államai valódi enthusiasmussal csatlakoztak az angol kormány e nembeli törekvéseihez. Még sokak szemében némi titokszerűség csatlakozik a tudományhoz és annak módszereihez; ime itt az alkalom, hogy az emberek maguk megszemlélhessék azokat a készülékeket, melyekkel a tudományos férfiak ámulatba ejtő eredményeiket elérték s melyekkel az emberi tevékenység minden osztályában az eszméket és módszereket forradalomban hozták. Németország több, mint 2500 tárgyat küldött, köztük rendkívüli becsületek, Franciaország gyönyörű tárgyakat küldött ugyan, de egészen véve szegényen van bemutatva. Az olaszok florenci szertáruknak minden kincsét, köztük Galilei távcsöveit is elküldötte. A kiállítók — kormányok, társulatok, intézetek és egyesek — száma mintegy 1000-ra rúg s a kiállított tárgyak száma meghaladja a 15,000-et. A képviselt államok ezek: Nagy-Britannia, Ausztria-Magyarország, Belgium, Franciaország, Hollandia, Németország, Norvégia, Olasz-, Oroszország és Svájc. Még Spanyolország is megjön. Észak-Amerika távolmaradásáról beszámol az idei philadelphiai világiállítás.

= A francia közoktatásminiszter programja. A franciaországi tudós társaságoknak Párizsban tartott negyedik évi gyűlésén, ápril végén megjelent Waddington, az új közoktatás miniszter s beszédet mondott kormányzati programjáról. Egyebek közt ezeket mondta: Nekünk a kamara hazafiságától sokat kell várunk; a reformok, melyeket a kormány létesíteni akar, jelentékeny hitelt kívánnak. A felsőbb oktatás terén új laboratoriumok, könyvtárak és tanszékek alapítását, végül a fakultásoknak egy hatalmas egyetemmő egyesítését fogjuk indítványozni. Minden kimélet mellett a tanítótestület kiváltságai iránt arra kell törekednünk, hogy új vért öntsünk bele. A mi az elemi oktatást illeti, mi az iskolai kényszer barátai vagyunk. El vagyunk határozva, ez úton, habár a szükséges óvatossággal, előhaladni. Az iskolai kötelezettséget már most törvényre tenni, hiba volna; először arról kell gondoskodnunk, hogy a családoknak mindenütt közelben legyen iskolájok. Mihelyt ez megtörténik, be fogjuk hozni az általános iskolai-kötelezettséget s büntetéseket fogunk indítványba hozni a vonakodók ellen. E nézetekkel összhangzásban s első lépésül azok valóztatására, Waddington törvényt készít elő, mely községi világi iskolák alapítása s a néptanítók és tanítónők helyzetének javítása céljából külön adókat vet ki, mit a versaillesi gyűlésben soha sem lehetett keresztülvinni. Egyszersmind helyesli a Bert tanár által a képviselőházban tett és sürgősnek elismert indítványt, hogy az állami tisztviselők nyugdíj-rendszere az iskolai felügyelőkre, a normal-iskolák segéd-tanítóira, községi tanítókra és a kisdévodok tanítónőire kiterjesztessék úgy, hogy egy tanítónak nyugdíja a legközelebbi évtől kezdve 600 frt, egy tanítóné 500 franknál kevesebb nem lehet.

= Irni-olvasni tudók a magyar-ország birodalomban. 1000 ujonc között országok és tartományok szerint írástudók következő számban találtattak: Alsó-Ausztriában 984, Sziléziában 946, Felső-Ausztriában 839, Csehországban 810, Salzburgban 756, Stajersországban 755, Morvaországban 671, Karinthiában 581, Tirolban 366, Magyarországon 358, a partvidéken 307, Fiumében és vidékén 286, Erdélyben 146, Horváth- és Tóthországban 143, Galiciában 115, Krajnában 106, Bukovinában 39, Dalmáciában 34.

Felölts szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdászánál az ev. ref. főtanoda betüivel Kolozsvárt.

Mai számunkhoz van mellékelve az „Erd. ev. ref. egyházker. egyház-jogának“ 23 ive.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JULIUS 13. 1876.

289—28. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — nová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

ELŐFIZETÉSI FELHIVÁS

az

„ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY“

1876. II-ik félévi folyamára.

Lapunk előfizetési ára a könyvilletményvel együtt:

Évnyegyedre
Félévre

1 frt 50 kr.
3 frt.

Lapunk szelleme, törekvése marad az eddigi; azért programmal nem terheljük olvasóinkat. Most már mindenki tisztában lehet magával, hogy melyik párthoz akar csatlakozni; melyiknek iránya egyezik meg lelkiismeretével. Kövesse mindenki meggyőződését. Csapán arra szorítkozunk, hogy jul. 15-én túl csak azoknak fogjuk megküldeni lapunkat, kik előfizetés, vagy megrendelés által azt birni óhajtják.

Kolozsvártt, júniusban, 1876.

Szász Gerő,
felelős szerkesztő és kiadó.

A püspöki jelentés.

(Felolvasatott az egyházk. közgyűlés III. ülésén, jun. 13-án.)

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Midőn ez alkalommal ismét részembe jutott az a szérencse, hogy a főt. egyházk. közgyűlést üdvözölve, leszámoljak évi működésemről s szerzett tapasztalataim alapján a teendők iránti nézeteimet a főt. egyházk. bölcs elhatározása alá terjeszszem, fontos teendőktől anynyira igénybe vett becses idejéből lehető legkevesebbet akarok elfoglalni. Ugyanazért, saját hivatalos munkálkodásomról csak anynyit említek fel, hogy belátásom és a részembe jutott tehetségek szerint, igyekeztem kötelességeimet teljesíteni s ha azokból valamit figyelmen kívül hagytam, vagy elmulasztottam volna, nagy köszönettel fogadok és kérek a maga helyén minden nyílt figyelmeztetést, mert az apostól szavai szerint „akaratom van a jóra“ s ha illető helyekről a helyett, hogy akadályt hárintanának, kellő segédkezésben részesülök, remélem, hogy véghez is vihetem.

Jelen évi tudósításomat egy örvendetes esemény hálás felemlítésével kezdem meg; ez a kegyeletos hála

a mi szeretett uralkodónkat, ő apost. kir. felségét illeti, a ki magyar-láposi egyházközségünket templom-építésből származott adósságai törlesztésére, kézi pénztárából legkegyelmesebben 300 o. é. frttal kegyeskedett segélyezni; mely összeget a vallás- és közoktatástügyi miniszter ur ő nmlga 500 forintra pótolni kegyeskedett.

A mult évben szándékoztam megvizsgálni a gy.-fehérvári, n.-szebeni és vajda-hunyad-zarándi egyházmegyéket, a szászvárosi püspöki vizsgálat alatti egyházközséggel egyetemben; azonban, e két utolsót, az illető esperes és szászvárosi lelkész t. aa. súlyos betegsége és rákötvetkezett halála miatt, kényszerülve voltam, a jelen évre halasztani.

A megvizsgált két egyházmegyéről következőket jelenthetem.

A gy.-fehérvári egyházmegye az 1848-iki forradalom alatt kétségkívül legtöbbet szenvedett; ez volt véres szinpadja a felbőszített nép mézszárlásainak anynyira, hogy az érzékeny szívű ember, a ki most látja először a hajdanában virágzó és népes gyülekezeteket, nem állhat meg száraz szemekkel, midőn szemléli nem anynyira a romokat, melyeket egy emberöltő sem

volt képes teljesen helyreállítani, mint országrészünk ez áldott és mondhatni csaknem legkiecsőbb vidékén számban megfogyatkozott és erőben megtört nemzetünket, hitfelekezetünket. Kedves kötelességemnek ismerem azonban nyilvánítani, hogy a romok újból felépítésében, az elidegenített egyházi fekvők viszszerzésében és az elpusztult egyházközségek helyreállításában, az én tudomásom szerint, kiváló érdeme van az illető t. esperes aának, közjegyző Elekes Károly hivataltársomnak s ha nagy munkája még nincs teljesen bevégezve, ez nem az ő jó akaratán és buzgó munkásságán mult, a mely mindenesetre méltányló elismerésre érdemes.

A szebeni egyházmegye egymástól távol eső, az év nagy részében járhatlan úttal öszszekötött, csekély népességű, jobbára elszegényedett egyházközségekből van öszszeszerkesztve anynyira, hogy ha ez egyházmegye keletkezéséről nem lenne tudomásom, csodálkoznom kellene, miképp lehetett ily móddal (bocsánat e teljességgel ide nem illő kifejezésért) kikerekíteni egy egyházmegyét. Mindenesetre intő példája (de nem a követésre) az oly intézkedéseknek, midőn nem elvire, hanem személyre való tekintetből hoznak határozatot. Helyesen és kellő pontossággal adminisztrálni egy ily egyházmegyét, ha nem is mondom éppen lehetlenségnek, de minden bizonynyal a bajos lehetőségek közé sorozom, még pedig nem utolsó helyre. Az eredmény elszomorító anynyira, hogy ha a hirhedt desolalt egyházközségek számát nem akarjuk rövid időn tetemes öszszeggel szaporítani, gyorsan kell intézkednünk és pedig első helyen a domestika életbe léptetésével, második helyen az egyházmegyék célszerűbb felosztásával.

És ez alkalomból, bátor vagyok, azon első indítványomat ajánlani a ft. egyh. ker. közgyűlés becesse figyelmébe: miután ez országrész törvényhatóságai újabb felosztásáról a képviselőház asztalára tett törvényjavaslat a képviselőházban már megállított és így annak törvénynyó létele közel kilátásban van, nevezzen ki a ft. egyházkerületi közgyűlés egy bizottságot, mely e törvényt szem előtt tartva, az egyházmegyéket kihallgatva, az igazgató-tanács útján terjeszzen javaslatot a jövő évi egyházkerületi közgyűlés eleibe egyházkerületünk egyházmegyéi célszerűbb beosztásáról.

Ez indítványom, ugy hiszem, nem szorult indoklásra; de ha méltóztatnak parancsolni velem, ezzel is készségesen szolgállok.

Azonban, vissza kell még térnem a szebeni egy-

házmegyére, mert az itt mutatkozó elszomorító jelenségek közül még is kimagasodik egy pont, melyen kedvtelve nyugodhat meg szemünk és ez n.-szebeni egyházközségünk, mely az újabb időben mind kellő rendbe jött, mind az anyagiakban tetemesen gyarapodott; az első az illető lelkész aának, a második ez egyházközség főgondnokának t. Kiss Károly urnak elvitázhatlan érdeme; a ki tényleg megmutatta, mit tehet kellő képesség mellett az ernyedetlen buzgóság. Adjon isten minden egyházközségünknek egy-egy ilyen gondnokot!

Jelen voltam papnövelénk nyári, azaz, fővizsgáin, mint szintén a papi szigorlaton és mind az élő szóval tett feleletek, mind pedig a bárki által megtekinthető írásbeli dolgozatok után jó lélekismerettel biztosíthatóm a ft. egyházkerületi közgyűlést, hogy az a vád, melyet a papnöveléről olvastam, hogy t. i. „a Bethlen-főiskola elárvult theologiai fakultásával. ez idő szerint a pap-képzés fóladatát nem oldja meg az óhajtott eredménnyel;“ hogy papjelöltjeink „tudományos készütsége igen sok kívánni valót enged, társadalmi mivelődésükben pedig Erdélyben, nem csak a másik két prot. felekezet papjai megett meszsziere elmaradtak, hanem a kolostorszerű nevelésben részesülő kath. papjelöltekkel sem állíthatók párhuzamba“ szint oly meggondolatlanul és kollő tájékozottság nélkül van papírra vetve, mint — fájdalom! — korunkban sok más alaptalan rágalom. Csak azt kell sajnálnom, hogy ezt a vádat, minden megjegyzés nélkül, után nyomatta egy oly egyházi lap szerkesztősége, a melynek tán kötelessége lenne, alaposabb értesüléssel birnia ügyeinkről. Ha mi magunk pizskoljuk a nagy közönség előtt intézeteinket, miképp követelhetjük, hogy mások jó véleménynyel legyenek felőlük. Ha van szenyyesünk, mossuk meg; de ne vigyük a piacra.

A tegnapi határozat következtében tárgyalatni fog a 15-ös bizottság munkálatának az a része is, mely napnövelénk tanügyeiben reformokat ajánl; módjába leend tehát a főt. egyházkerületi közgyűlésnek e reformok célszerű, vagy célszerűtlen volta felett határozni. Nézetem szerint, a célszerű reformok életbe léptetésével késlekedni, káros.

Az egyházmegyék vizsgálati jegyzőkönyvei átnézésénél annak jöttem tudomására, hogy sok egyházközségben az egyházközségi pénzt nagyon magas kamatra kölcsönzik ki az egyházközség tagjainak, kik a jelen szomorú gazdasági viszonyok között a kamatot

fizetni nem bírván, ezt évenként a tőkéhez csatolják s így mint a hó-gomolya, gyorsan növekszik ugyan az egyházközség tőkéje papiron, de sokszor még folyó szükségéi fedezésére kellő pénze sincs s utóvégre, vagy a kamat odavesz tőkéstől, vagy az egyházközség maga juttatja tönkre saját hiveit.

Nem tartaná-e célszerűnek a főt. egyházkerületi közgyűlés, a kamatláb maximumát meghatározni és kimondani, hogy kamat-hátrálék senkinél ne hagyas-sék, a ki a kamatot nem fizeti, annak a tőke is felmondassék és szoros felelősség terhe alatt, felhajtassék. Hogy a jelen pénzviszonyok között az egyházközség pénzét nem adhatja 6% kamatra, azt értem; de hogy egy erkölcsi testület uzsorássá törpüljön, azt megengedhetőnek nem hiszem. Különben is az egyháztagok tartják fenn az egyházközséget s ha ezeket egymás-után tönkre juttatja az egyházközség, miképpen állhat fenn tovább?!

A ház asztalára letett statisztikai adatok mind a népesedési mozgalmakra, mind a tanulók számára kedvezőbb eredményt mutatnak fel a múlt éviéknél. A népoktatás ügye, kivált a székelyföldi egyházme-gyékben, dicséretesen halad; de a tanítók hiánya nap-ról-napra érezhetőbb, jelenben is tetemes az üresedésben levő tanítói állomások száma. Ennek két oka van, egyik a tanítói fizetések csekély volta, melyen azonban minden jóra való egyh. község segíteni törekszik; de a másikon segíteni, csak az országos törvényhozás volna képes, mert ez abban áll, hogy a képezedei növendé-kek nem részesülnek abban a kedvezményben, a me-lyet a véd-törvény a pap-növendékeknek megadott. Nem tehetné-e ebben a főt. egyh. kerületi közgyűlés kez-deményező lépést, a menyinyiben e hiányt jelezné a vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak és kellő or-vozlását kérvényezné.

Számadásomhoz csatolt kimutatásomból kitűnik, hogy a felügyeletem és kezelésem alatti kros tőke fő-összege 8649 frt 39½ kr, mely összeg, az esedékes kamatokkal, meghaladná a 8800 frtot. Szándékom volt ugyan, szót nem tenni, míg ez összeg 10,000 frtra fel nem növekedik; hanem az utóbbi időkben tapasztalt lassu gyarapodása, kétkedővé tett az iránt, hogy azt megérthessem; pedig szeretném, az általam ápolt oltovány gyümölcsözését látni. Nem lehetne-e ez összegből 5000 frt évi 6% kamatját addig is, míg a másik fele az újabb gyarapodások és kamatai hozzáadásával 1000 frtra kinőné magát, rendeltetése céljára, népiskoláink emelésére fordítani? Ha igen, az elveket és módozatokat kérném megállíttatni.

Énekes könyvünk nincs a kor színvonalán, tán új korában sem volt s e kívül oly intézkedések mel-lett látott napvilágot, hogy bár az egyházkerület neve van rajta, de a belőle esedékes haszon nem az egy-házkerületé, míg a szomszéd egyházkerületeknek énekes könyvükért a kiadók évenként szép összeget fizetnek. Ezt jól tudta volt a közzsinat s már 1868-ban ki-mondotta megújítását. 1869-ben 65. jegyzőkönyvi szám alatt nevezett is ki egy bizottságot, mely ez idő alatt, tudtommal, nem tett ez ügyben semmit is. Nem lehetne e ez ügyet újból felfogni, a bizottságot akár új tagokkal felfrissíteni, akár merőben újat nevezni ki és a szerkesztéssel járó költségeket a közpénztárból az igazg. tanács útján utalványoztatni?

Fájdalommal kell jelentenem, hogy a politikai téren divó korteskedés nagy mérvben átjött az egy-házira is anynyira, hogy ritka pap-választás megy keresztül a nélkül, hogy belőle per, nyomozás, stb. ne szülessék. Ajánlom a főt. egyházkerületi közgyűlés be-cses figyelmébe, úgy is a pap-választási szabályzat tárgyalása napirendre levén tűzve, nagy szükségünk van rá, hogy e ragály tovább terjedése ellen kellő intézkedések tétessenek

Még egy ajánlatom van: törvényeink értelmében, a lelkész csak kanoni hibáért és csak is rendes per útján mozdítható el állomásáról. Ennek szomorú ered-ménye az, hogy a hol a lelkész és egyházközsége kö-zött minden kanoni hibán kívül, úgy nevezett „odium invincibile“ fejlett ki, ott vagy az egyházközség teszi véglegesen tönkre a papot, a ki más állomáson még jóra való lehetett volna; vagy a pap miatt hal ki az egyházközségből minden buzgóság, vagy pedig mind-kettő kölcsönösen tönkre megy. Nem lehetne-e, mert hogy szükséges volna, arról mindenki meg van győ-ződve, oly intézkedést tenni, a mely elejét vegye e bajnak, illetőleg nyomoruságnak.

Ime főt. egyházk. közgyűlés egy nyaláb indit-ványt, vagy ha úgy tetszik, kérdést hozott hivatalos jelentésem; mert kötelességemnek ismerem, mikor el-járásaimról beszámolok, tapasztalataim eredményét is előterjeszteni. Ezeknek értékesítése a főt. egyházke-rületi közgyűlés bölcsességétől és tapintatosságától függ, melybe teljesleg megbizom.

És most jelentésem végén oda kell szólanom, a hova vezet mindnyájunk élet-útja: a temetőbe. Ott nyugszik csak a múlt közgyűlésen oly nagy szó-több-séggel megválasztott egyházkerületi főgondnokunk, leg-idősebb gr. Teleki Domokos! Nem akarom én ezzel

az igazg. tanács jelentését megelőzni; de remélem, senki rossz neven nem veheti tőlem, ha az idvezült iránt életében érzett mély kegyelem és benső tiszteletemnek ez egyszerű felemlítéssel szót adók. az ő sirja felett. A temetőben találjuk szeretett hivataltársunkat, v.-hunyard-zarándi esperes és szászvárosi lelkész Dáné Istvánt is, az értelmes, mivel lelkü és fáradhatlan szorgalmu lelkipásztort. Nyugodjanak csöndesen! A régiek sorai ritkulnak, helyet adnak az új nemzedéknek, nem teszik hosszu próbára munkavágyukat; adja isten, hogy helyünkbe lépjen is jobb, derekabb, képzetebb, buzgóbb nemzedék; excelsior! Adja isten, hogy az egyház örök-zöld élőfájára minden egyes lomb-hullás szebb felvirulást hozzon!

Nagy Péter,
erd. ev. ref. püspök.

„Theol. fakultásunk Kolozsvártt.“

(Folytatása és vége.)

Az egyházkerület által kitűzött kérdésnek azon kifejezése pedig, hogy a célzott intézet a közszellemnek magaslatán álló szeminárium legyen, még bővebb magyarázatot igényelne. Társadalmi műveltség, más, világi tantárgyakban való képzettség, vagy bizonyos theol. irány értendő-e az alatt? Nem tudom. Csak annyit tudok, hogy a theol. irány kijelölése, főleg akadémiai szinten álló intézetnél, vizsgás dolog lenne; — a világi tantárgyakban való képzés nem a theol. intézet feladata; — a társadalmi műveltség elsajátítása pedig, ha nagy részben függ is a várostól, melyben az intézet van, de mindenesetre az iskola falain kívüli tőre esik.

Theologiai akadémia, éppen úgy, mint más akadémia, lehet egyetemen, és lehet egyetem nélkül; de mindkét esetben óhajtandó, hogy egy gazdája legyen. Éppen azért, a theol. akadémia olyan szervezetét, mint azt Szász Domokos tervezi, kapcsolatban a kolozsvári egyetemmel, sok nehézséggel együtt járó dolognak tekintem. Ha az a theol. akadémia egyenesen a hitfelekezeté kíván lenni: akkor a hitfelekezet maga rendezze azt be úgy, hogy a theol. tanpályára megkivántató valamennyi tudomány abban képviselve legyen s egy némelynek hallgatása végett ne legyen kénytelen növendékeit másová utasítani. Vagy ha már ezt éppen tennie kellene: akkor a két intézet közötti viszony és kapcsolat határozottasság meg, hogy a cél elérhetése ne egyes egyetemi tanár személyes hajlamától függjön, hanem az minden körülmények között biztosítva legyen.

Ily kapcsolatnak létesítése egy ref. theol. intézet és egy egyetem között, a hitfelekezet és az állam között, feltehetően nehéz s ha a ref. theol. akadémia felállítása ezen kapcsolat létesítésétől feltételeztetik: attól tarthatni, hogy az bizonytalan hosszu időre elodáztatik. De ha az létesülne is, s az egyetem egy és más tantárgyra nézve a theol. akadémia kiegészítőjeül szolgálhatna is, bár figyelmen kívül hagyni nem lehet, hogy a mely segédtantárgyak a theol. szakpálya kiegészítéséhez tartoznak, azok az egyetem

illető fakultásában nem mindenkor a theologus szükségéhez szabott alakban és mérvben adatnak elő: alig hiszem, hogy azon intézet ilyen módu pótolgatás mellett, igényt tarthatna a többi theol. intézetek feletti kimagasodásra; sőt mint önmagában nem teljes, kérdésessé tenné magára nézve az akadémiai nevezetet is s elégnék tarthatná csupán a többi theol. intézetekkel való verseny-futást.

Hogy Kolozsvártt legyen egy, ha nem is központi, de virágzó ref. theol. akadémia: ezt örömmel óhajtjuk. E cél valóítására azonban csak két mód mutatkozik előttem. Vagy a hitfelekezet maga állítson fel ott egy teljes theol. akadémia, minden rangfokozati elsőség hangsúlyozása nélkül; mert a szellemi fölény kivívását bizni kell az idő lassan érlelő hatalmára s a tanári erők működésének eredményére. Vagy pedig, ha ily intézetnek önálló felállítása tulszárnyalja a hitfelekezet igénybe vehető anyagi erejét: oda kellene hatni, hogy a kolozsvári egyetemen maga az állam egy prot. theol. fakultást állítson fel, mint a hogy a budapesti egyetemen ott létezik a r. kath. theol. fakultás. A mily alapon feltehető, Szász Domokos terve szerint, a Kolozsvártt felállítandó ref. theol. akadémia az ottani egyetemmel való kapcsolatba hozatala: éppen oly alapon megteheti a kormány azon egyetemen a prot. theol. fakultás felállítását is. Itt és amott az államra nézve ugyanazon elvi kérdés forog fenn; s ha az elvi téren a kérdés csomója kedvezően oldatott meg, az államot, jejen anyagi helyzetében is, egy nagy cél létesítésénél, néhány ezer frtnyi évi kiadás meg nem akaszthatja. És ekkor tisztán állana egészen a kérdés és nem lenne szükség a tervezett kombináció és kapcsolat által igényelt mesterkelt és nehézkes igazgatási és kormányzási módokra.

Ez a theol. fakultás is bizonyosan minden felsőbbbségi igények nélkül kezdené meg pályafutását; s mindnyájan örülnénk és kész szívvel hódolnánk neki, ha erkölcsi és szellemi ereje által magának idővel a társak között a vezérszeropet kivívná. — Egyébiránt, az erdélyi ref. egyházkerületnek legközelebbi érdeke ekkor is meglevő saját intézetéhez kapcsolódnék s ha annak szervezete netalán nem felel meg egy akadémiai szinten álló theol. intézet kellékeinek, azt a kellő szervezkedésben és átalakulásban támogatnia és elősegítenie, önmaga iránti kötelessége. Mert, mi hasznát venné ő annak, ha leendő lelkészeinek egy nagy része oly theol. intézetben nyerné kiképezését, mely sem akadémiai szinten, sem a theol. tudományok jelen fejlettségének magaslatán nem állana! A verseny a tudomány és tanítás terén is hasznos; de ezt a versenyt a kellő szervezés elősegítése és a termő talaj el nem vonása által kell a meglevő intézetre is lehetővé tenni.

S még csak egy kérdést kell megvilágítanom s azonnal befejeztem cikkemet.

Az a kolozsvári egyetemen felállítandó prot. theol. fakultás mi viszonyban lenne az egyházzal?

Egy ily intézet felállítása kétségen kívül új és szokatlan viszonyokat idézne elő s az egyház részéről új intézkedéseket tenne szükségessé. Az természetesen nem úgy tekintetnék akkor, mint az erdélyi ref. egyházkerület intézete, hanem mint állami intézet, a mely nem egy vagy más

egyházkerület érdekéből, hanem az egész hazai ref. vagy prot. egyházra való tekintetből állíttatnék fel, az állam felügyelete és az egyetem kormányja által állana s mint fakultás, gyakorolná az egyetemi jogokat is. Az egyháznak ezen fakultás dolgaiba semmi egyenes beleszólója nem lenne; de mivel ő maga határozza meg, hogy lelkészeinek mily elméleti és gyakorlati képzettsége legyen: már azon ifjak irányában, kik azon theol. fakultásból a lelkészi pályára lépés végett nála jelentkeznének, teljes joggal fogná meghatározni, hogy a theologiai fakultástól hány szemeszterről s micsoda tantárgyak hallgatásáról mutassanak elő bizonyítványt és a lelkészképeségi vizsgát micsoda tantárgyakból állják ki. Határozhatja az egyház azt is, hogy a theol. fakultás elvégzése az egyetemen még magában véve nem elegendő, hanem a leendő lelkészeknek a gyakorlati képzés szempontjából egy bizonyos időt a hitfelekezet egyik, vagy másik intézetében is kell eltölteniök.

Mindezen szálait a kérdésnek könnyen megoldaná az egyház, csak állíttassék fel Kolozsvártt az egyetemen a prot. theol. fakultás.

A külföldön e tekintetben a hány ország és tartomány anynyiféle szokás és rendszabály.

A tübingai egyetemnek két, u. m. prot. és r. kath. theol. fakultása van, mint szintén a bonninak. A kik már württembergi prot. lelkészek akarnak lenni, nem elég, hogy csupán az egyetem theol. fakultását hallgassák, hanem a tübingai u. n. Praediger-Anstalt, vagy szeminárium tagjai is tartoznak lenni; és a hitfelekezeti egyház ott érvényesíti rájuk képző befolyását. — Heidelbergben is az egyetem theol. fakultásán felül ott van a Praediger-Seminarium, mely az egyetemen nyert elméleti képzetetés gyakorlati feldolgozását célozza azoknál, kik bádeni prot. lelkészek kívánnak lenni. — Strassburgban is, legalább Németország-hoz lett kapcsoltságáig, mert mostani állapotjáról nem szólhatok, az ág. hitv. theol. fakultás, mint állami intézet mellett, ott volt az egyház hatósága alatt külön a szeminárium is, melyben az egyház a maga saját céljai szerint adta leendő lelkészeinek a sajátlagos képzetést úgy, hogy a kik a franciaországi ág. hitv. egyház lelkészei akartak lenni, Strassburgban nem csak az akadémiai, de párhuzamosan a szemináriumi leckéket is tartoztak hallgatni s a két intézetben megfelelőleg voltak a leckék és tantárgyak beosztva.

Ezeket nem azért említém fel, hogy mi máskint éppen ne cselekedjünk, na helyzetünk mást parancsol. A külföldi dolgoknak, melyeknek sokszor csak felületes ismeretét hozzuk haza magunkkal a külföldről, vagy szerezzük meg magunknak a könyvekből, módnélküli követése és átültetni akarása, már sok intézményeinket bénította meg, sok nemes törekvésünket és buzgó fáradozásunkat tette gyümölcstelenné. Mi tegyünk úgy, mint viszonyainkhoz képest jónak látjuk.

Mindenesetre jó, hogy a hol az egyetemen theol. fakultás van, ott a hitfelekezet tartson helyben egy céljainak megfelelő szemináriumot, melyet a leendő lelkészek a theol. fakultás tanításainak hallgatása mellett látogatni köteleztetnének.

Én tehát Szász Domokos tervéhez ily irányu változtatást és módosítást ajánlok. Hasson az egyházkerület, sőt az egész hazai prot. egyház oda, hogy az állam a kolozsvári egyetemen egy prot. theol. fakultást állítson fel; — az egyházkerület pedig gondoskodjék ott az egyetem tövében egy sajátképeni theol. szeminárium felállításáról, mely a theol. ifjaknak a fakultásból a lelkészi pályára való átvezetését képezné, a melyben az egyház a leendő lelkészek képzésére a maga hitfelekezeti befolyását érvényesítené és a melynek, mint gyakorlati irányu intézetnek, még a theologusok számára szolgáló beulakással és tápintézettel való egybekötése is a költségvetésileg fel vett összegből bőven kikerülne.

Igy a célt határozott körvonalban látom; de azt a Szász Domokos által tervezett bázison, kellő siker reményével, alig vélem kivihetőnek.

A mi pedig a nagy-enyedi theol. intézetet illeti: az a netalán szükséges szervezkedést mostani alapján is könnyen megteheti s egybefoglalva képezné az erdélyi ref. egyházkerületnek egy theol. akadémiáját, mint szemináriumát.

Filó Lajos.

Az igazgató-tanács nagy üléséből.

Kolozsvártt, július 9-n, 1876.

Elnök: Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: br. Bánffy Albert, főgondnok, legid. gr. Bethlen János, Elekes Károly, Ince Mihály, Sárkány Ferenc, Szabó Adám, Szász Gerő és Bodor Antal, titkár.

1. A sz.-udvarhelyi főtanoda előljárósága a vett felhívásra tudatja, hogy a tanári kar készséggel teljesíti a sz.-udvarhelyi egyh. megye közgyűlésének a nyári szünet alatt tanító képesítési pót-tanfolyam megnyitása iránt közzölt óhajtását és a három héti időre beosztandó pót-tanfolyamot f. aug. 1-én megnyitandja. A tanári kar buzgósága elismeréssel vétetett tudomásul és az udvarhelyi egyh. megyei tanítók, kik még tanító-képesítési oklevéllel nem bírnak, esp. aa. útján felhivatnak a pót-tanfolyamban való részvételre.

2. Bartha Lajos esp. felküldi a rákosdi egyh. község gyermek-menhely építési rajzát, költségvetését és a beállítandó felügyelő díj-levelét, megerősítés végett. Esp. aa. felhivatik, hogy a leküldött határozat értelmében az ügyet terjeszsze az egyh. megye közgyűlése, vagy tanácsa elé és a hozandó határozatot az egyh. község e tárgyban hozott határozatával, a régi tanítói díj-levellel küldje fel s több tekintetben adjon felvilágosítást.

3. Csiszér Gábor esp. felküldi, megerősítés végett, az anygalosi egyházközség által tervbe vett új iskolaház és tanítói lak építési tervrajzát és költségvetését, az építkezési költségek fedezését feltüntető kimutatással. A tervrajz és költségvetés megerősítették és némi utasítás mellett leküldetik.

4. Szabó Pál esp. aa. felküldi, megerősítés végett, a ballai egyh. község újlag módosított papi díj-levelét, mely szerint, az eddig természetben fizetett kepe-adókulcs alapján készpénz fizetésre változtatott, a must-illetőség pedig a szőlő birtokok aránya szerint állapított meg, egyideig ajánlatot teszen, hogy egy 5 vécás földet 10 s több évig is a hívek önérejükön megmivelik a papi kepe megváltása alapjára, stb.

A készpénzre átváltotatott kepe mivel sem levén biztosítva, másfelől kivétese és felvétele sok surlódásokra adván alkalmat, utasittatik az egyh. község, hogy az ajánlott kepeváltási alapot előbb szerezzze meg s a biztos alap kimutatásával, folyamodjék a kepe megváltása végett.

5. Tomka Károly, m.-oláhországi miszszionárius lelkes jelent, hogy 1-ór a galaci egyh. község a felállítandó tanítói fizetés alapjára a miszszioi pénztárból megállapított évi 150 frt segély mellé havonként 50 frankot ajánlott fel; azonban, ha képzett tanító ajánlkozik, ki a 10—12 éves tanulókat a német nyelvre is oktathatja, havonként 8—10 aranyra bizton számíthat s kéri, hogy egy alkalmas tanító küldessék ki. 2-or a ploesti egyházközség papi és tanítói állomást kíván rendszeresíteni, e végből a miszszioi pénztárból 600 frtot és a tanítói állomás segélyezésére 250 frtot kér rendszeresített. 1. A galaci egyh. felhivatik, hogy a tanítói állomás betöltése végett folyamodjék föl püspök aához. 2. a ploesti egyh. község értesítettik, hogy ugy az egyházközség, mint a miszszioi pénztár vagyoni állása tekintetéből csak is a papi és egyszersmind tanítói állomás rendszeresíthető s ezen állomásnál alkalmas lelkészszel betöltése esetére a miszszioi segély felemelése kilátásba helyeztetik.

6. Nagy Lajos esp. felvilágosítást nyujt az onoki desolált egyh. község 4 holdnyi fekvője eladása tárgyában tett kérdésekre. Az onoki des. egyh. község fekvője 220 frton eladatik s a szerződvény megerősítésével esp. aa. felhivatik némely intézkedések megtételére.

7. A n.-enyedi főtanoda előljárósága vett felhívásra tudatja, hogy a 3360 frt Cseh-alapítvány kamatai 1849—1854-ig azon idők mostoha körülményei miatt nem folytak be s ugy ez évekre, mint az 1867—8-ik tanévben az alapítványi segély nem adatott ki azon okból, mert a kamatok be nem vehetése miatt így is gyakran a tanodai pénztár terhére kellett az alapítványi járandóságot kiadni. Felhivatik a tanoda előljárósága, hogy az 1867—8-ik tanévre ki nem adott alapítványi járandóságot az alapítvány javára helyezze vissza. Az alapítványi tőkék elhelyezéséről a bevett és hátralék-kamatokról adjon részletes kimutatást, stb.

8. Pénztárnok beadja az 1875-ik évi állam-segély kiosztásáról egybe állított számadását. Áttétetik, megvizsgálás végett, számvevő aához és megvizsgálás után felküldetik a n. m. kultusz miniszter urhoz.

Ellátatott ezeken kívül még 18 ügydarab.

B—r A—l.

TÁRCA.

Téves analogiák az összehasonlító hittudományban. *)

Azon lényeges hasonlóságoktól, melyek a világ csaknem minden vallásában föltalálhatók és a melyek teljesen emberi jellegüknél fogva, legkevésbé sem követelik annak föltevését, hogy egyik vallás a másikból kölcsönzött, feltűnően különböznek azon kicsinyes összehasonlítások a zsidó és pogány vallások között, melyeket anynyiszor vitattak meg már tudós theologusok s igyekeztek felhozni, mint tényleges bizonyítékokat vagy a végre, hogy a pogányok vallásos képzeiteket egyenesen az ó-testamentumból merítették, vagy pedig, hogy az egész emberi nem elődeinek adott őb-kijelentés bizonyos töredékei Görögország és Italia templonaiban tartattak fön.

Bochart „Geographia sacra“ című művében Noah és Saturnus ugyanazonságát oly szilárdul megállapítottnak hitte, mint a mihez alig fér a kétely lehetősége. Saturnus három fia Jupiter, Neptunus és Plutó, mint ő képzelte, eredetileg nem más, mint Noahnak három fia. Jupiter lévén Ham, Neptunus Japhet és Sem Plutó. Sőt a harmadik ivadékban is bebizonyított, hogy a két család egy, Hamnak, vagy Jupiter Hammonnak fia Phut nem lehetvén más, mint Apolló Pythius, Kanaan mint Merkurius, és Nimród mint Bakkhus, kinek eredeti neve a föltevés szerint Bar-Kus (Kusnak fia) volt. G. J. Vossius tudományos művében: De origine et progressu idolatriae (1688) Saturnust Ádámmal azonosította, Janust Noahval, Plútót Hammal, Neptunt Japhettel, Minervát Naamahval, Vulkánt Tubel-Kainnal, Typhont Oggal. Huet, Bochart barátja s Bossuet kortársa még tovább ment. Demonstració evangelika című klaszszikus munkájában igyeke-

zett ugyan is bebizonyítani, hogy a pogány népek egész theologiájukat Mózesből vették, kit ő nem csak az ó-kori törvény-adókkal, mint pl. Zorvosterral és Orphoussal azonosított, de egyszersmind istenekkel és fél-istenekkel is, milyenek Apolló, Vulkan, Faunus és Priapus.

Mind ez nem többel, mint kétszáz évvel történt ezelőtt, de ezelőtt száz évvel, sőt a szanskrit kitalálása és az összehasonlító nyelvészet keletkezése után is nem volt azonnal lecsillapítva Huet nyughatlan szelleme. Ellenkezőleg. Mihelyt ismertté lön Indiának őb nyelve és vallása Európában, ugyanazon szellemű fogadtatásban részesült az is a többség részéről. A szanskritot, mint minden más nyelvet, a héberből kelle leszármaztatni, a brahmanok őb vallását az ó-szövetésből.

A kelet-búvárok között, különösen Kalkuttában oly lelkesültség, a közönségben oly érdeklődés volt mindenfelé ez időtájban észlelhető a keleti régiségek iránt, melyről mi, a keleti irodalom iránti ellenszenvennek ezen napjaiban, alig alkothatunk méltó fogalmat. Mindenki szeretett volna első lenni e téren s napfényre hozni valamit azon kincsből, mit a brahmanok szent irodalmában elrejtve lenni gondoltak. Sir William Jones, az ázsiai társulat alapítója Kalkuttában, „az ázsiai búvárlatok“ első kötetében tette közzé híres értekezését, „Görögország, Italia és India isteneiről;“ egyszersmind különös gondja volt, megemliteni, hogy értekezése, bár 1788-ban tétetett közzé, 1784-ban már meg volt írva. Ezen értekezésben bebizonyítani igyekezett, hogy nem csak Indiának s másfelől Görögországnak és Itáliának mythologiája között létezik benső összeköttetés, de egyszersmind a brahmanok

*) Müller Miksa után angolból.

legendászerű történetei és bizonyos történeti események előadása között az ó-testamentumban. Kétségkívül, a kísértés nagy volt. Senki sem nézhetett le egy percig a vallásos és mythologiai tanoknak gazdag bányájába, mely a tudósok és theologusok szemei előtt hirtelen feltárult, a nélkül, hogy egész tömegétől meg ne lett volna lepve azon hasonlóságoknak, melyek a hinduk, görögök és rómaiaknak nem csak nyelvben, de ősi hagyományaiban is léteznek s ha azon időtáiban általános volt a fölvétel, hogy a görögök és rómaiak nyelvüket és vallásukat a zsidókból merítették, e következtetés alig volt kikérülhető India brahmanjainak nyelvét és vallását is illetőleg.

Jánosi Gábor,
papjelölt.

(Folytatása következik.)

„Könyvismertetés.”

(Folytatás.)

Oh bizonyára „nagy hatalom” a szeretet a nevelésben! Tökéletesen igaza van szerzőnek, midőn azt állítja, hogy nem anynyira a közszellem buja tenyésze és nem is annak erőszakos elnyomása idézi a leghamarább elő az ellenzéki szellemet, hanem egyfelől az a durva tanári gőg és önkény, mely tanítványaiban csupa rabszolgákat akar látni, másfelől pedig az a taplós napszámosi szellem, az az élettelen mechanizmus, melynek fojtó gőzköréből a menekülési vágy oly természetes!

Szerző természetesen találja azon „istentelen gonoszságokat,” a mikkel hazai tanintézeteink növendékei mulatták magukat a forradalom előtti időkben; mert, a kivetelek leszámításával, „épp oly istentelen gonosz volt magában véve az egész tangépezet is.” A sok rossz profeszszor között annál inkább kiemelkedtek néhányan, mint Szász Károly, Dózsa Elek, Brassay, Lugossy, Török Pál, Szabó György; ezek és a hozzájuk hasonló egy-két tanár valóságos gondviselészerű emberek voltak a maguk idejében a hazai tunügy terén, mert azon kívül, hogy fáklya-fényül szolgáltak az akkori köznevelés sötétségében, egyszersmind megmentői lettek a társadalomban a hazai intézetek mélyen megrendült hitelének.

És ití következik egy gyönyörű jellem-rajz Szabó Györgyről, kinek Gyertyánffy István székely-udvarhelyi tanodánkban tanítványa vala. Jellemzi ez Szabó Györgyöt és Gyertyánffyt egyiránt. Álljon itt e pár lap egész terjedelmében; nem csak azért, mert jól esik látnunk, mikint méltányolja egyik jelesünknek emlékét egy hálás tanítványa (kiről melleleg megjegyezzük, hogy katolikus,) hanem és főleg azért is, mert bizony mondjuk: sokan és sokat tanulhatunk ebből ma is

„Örökre kitörölhetlen hálás emlékemben fogom tartani — írja szerző — az említettek közül az ezelőtt csak néhány évvel sirba szállit Szabó György emlékét. Nem fogok tán visszaélni t. olvasóim türelmével, ha e nagy tanári jellem ismertetéseül elmondok nem anynyit, menynyit a tanítványi kegyelet elmondani szeretne, hanem legalább — a menynyi értekezésem keretébe illik.

„Mindjárt a forradalom letiprása után, az ország különböző részeiből, mint hajótöröttek a muló vihar hullámaiból hanyatva és kidobva, egy pusztaszigeten szedték össze magukat s ez ama tanintézet volt, mely habár a forradalom halott-rablóitól a népfelkeléstől az utolsó vas-szegig kifosztott, még is a leghamarább össze tudta szedni magát, hogy menhelyet adjon a zaklatott, bujdosó ifjuságnak. E tanintézetnek, a sz.-udvarhelyi ref. kollegiumnak, Szabó György második megalapítója, valódi IV. Bélája volt. Az önkény és boszszuállás embereivel az a hosszú, szikár s csaknem ijestően szellemi alak képes volt egy maga szembeszállani és olyan harcok után, melyek egy historikus tollára volnának érdemesek, kivirta azt, hogy már 1850-ben egy egész kis honvédsaport (köztük magam inkább csak honvédesdit játszó gyermek) folytattuk 1848-ban megszakított tanulmányainkat. A katonai és polgári hatóságokkal folytatott hadmivetelei után Sz.-nak egy más, amannál is terhesebb hadmivetele következett és pedig: velünk, tanítványaival. Az volt az igazi fényes pädagogiai hadjárat, az övé! Mert: az volt az igazi! ellenzéki szellem, a miénk! A régi iskolai életünk remincenciáiban gyökerező erős ellenszenv az egész tanári faj ellen, a forradalmi katonai élet következtében megvadult erkölcsök, a semmi féket túrni nem tudó erős szabadsági szenvedély, mindezek oly nagy mértékben lakoztak bennünk, hogy csaknem képtelenek voltunk minden komolyabb és szelidebb szellemi munkára, egy szóval: alig volt valaha tanárnak gonoszabb és vadabb néppel baja, mint a milyenek mi voltunk! Mindnyájunkat a kollegiumi internatus védő szárnyai övedzték; de ez az internatus — megvallva az igazat — sokkal inkább hasonlított hol egy kaszárnyához, hol egy korcsmához, mint egy nevelőházhoz. A nevelésnek emez óriási akadályait többnyire még tetemesen növelték Szabónak többi hivatalársai tapintatlanságuknál és képtelenségüknél fogva. A régi iskola és régi rendszer e megkérgesült hívei újból csak a butitási tanelvek szerint tanítottak és a régi rabszolgai, alárendeltségi viszonyba akartak minket belefegyelmézni, mi által természetesen a legbrutálisabb demonstrációkra ingereltek. Az, hogy feljök sem hallgattunk a tanórákon, hanem vagy titkosan keringő röpiratokat, regényeket olvastunk, vagy a leggyafurtabb csinyekkel boszszantgattuk őket: ez csak a rendes állapot volt. Néha, ha valamelyikünkkel a tanárok akkori felfogásunk szerint méltatlanul bántak, elhatároztuk, hogy nem megyünk el az órájára s a nagy ünnepélyességgel beharangozott tan-előadáson nem talált a tanár egy lelket se, mi pedig szobánk ajtajában a hosszúszáruból füstölve, röhögtek a sikerült tréfát; máskor meg úgy ráztuk le nyakunkról a gyűlölt, vagy unt tanár óráját, hogy bevártuk ugyan őt az osztályban, hanem elbarrikádoztuk előtte az ajtót székekkel és padokkal úgy, hogy ez csak fejét volt képes rajta bedugni s ekkor a kívülről ostromló tanár és a rögtönzött védművek biztonságát élvező ostromlottak között formális kapituláció köttetett a szabad kivonulhatásra és az órák elengedésére. Ilyen néppel, ilyen körülmények között s ilyen segítség mellett kezdette meg Szabó ellenünk a pädagogiai hadjáratot és azon szent kegyelet, melylyel az akkori „vad nép” Szabó emlékének áldozik, eléggé bizonyítja, hogy a győztesek

nem mi maradtunk. Miképpen? Sok tanulság rejlik ebben és elmondom, mert élénk emlékekben levén, hivon tudok számolni feléle. Mindenek előtt, Sz. még velünk, rakoncátlan politikai és iskolai forradalmárokkal szemben sem vesztette el nyugalmát soha egy percig se. Kiválóan tudott nekünk imponálni hideg, szenvedélytelen kedélynyugalmával, továbbá csontig ható sarkasmusával és gúnyjával, mely nála a mily éles, ép oly igazságos fegyver volt s a melylyel kérlelhetlenül tudott ugyan sujtani, de mindig csak a hitványságot, durvaságot és selejtességet. A legelső hatása tehát az volt reánk, hogy elkezdtünk félni tőle. Féltünk a nélkül, hogy tulajdonképpen valaha büntetett, vagy gorombáskodott volna. A kik leginkább hencseregek, azokat tette a legnevetésesebbé az osztályban. A ki nem tanult, az nem kerülte ki sarkartikus megjegyzéseinek éles fullánkját. Egyszer csak azon vettük észre magunkat, hogy ezt az embert kezdjük respektálni. Az a fiatal honvéd fiú, ki már több ízben nézett farkas szemet a halállal, nem tudta kiállani ennek a vézna embernek szuró tekintetét s inkább tanult, hogy sem szájára kerüljön.

Ily változott lassankint át a félelem valódi benső tiszteletté. Arra a felfedezésre jöttünk, hogy az ő órái éppen nem unalmasok, mint szokás szerint és ez az érzés lassankint egészen az élvezetig fokozódott. Egymaga mintegy négyféle tantárgyat tanított és ezt mind úgy, hogy habár mindig zaklatott a feleletéssel, mi még is örömet mentünk óráira, mert itt valódi szellemi táplálékot és szellemi gyarapodást találtunk. Kénytelenek voltunk, megbámulni ismereteinek sokoldalúságát és alaposágát. A tisztelet után nem sokára bekövetkezett a szeretet is. Eljárásaiból mindig kiérzett a szigorú igazságosság és mi több, a méltányosság. Nagy tekintély, melyet magának előtünk kivívott, korántsem volt válasz-fal közöttünk. Lehetetlen volt, észre nem vennünk, hogy ez az ember egészen érettünk él. Szellemi fegyelmezésünkre épp oly szerencsésen választotta meg, mint használta is fel — a menyinyiségtant. Nekünk azonban eleinte sehogyan sem volt inyunkra az a sok menyinyiségtani házi feladvány; megkísértettük tehát kijátszani őt, a mi egy internatusban éppen nem is látszott nehéznek. Akadt az osztályban egy-két jó matematikus; ezek dolgoztak, mi meg másoltunk. De ez a kényelmünk nem sokáig tarthatott. Szabót nem volt olyan könnyű dolog rászédni. Az ő pädagogiai stratégiája hamar elvágta restségünk egér-útjait. Fogta magát tehát s minden két ember számára egészen különböző menyinyiségtani feladványokat irt be (sajátkezüleg) azok naplóiba, rendszeren 7—8 példát, hogy még ez a kettő se könnyíthessen magán másképp, mint ha megosztozik a munkán. Két ilyen naplófüzet cirkulált köztünk és Sz. között. Az egyikben mi dolgoztuk ki az azon hétre kapott feladványokat, ugyanazon idő alatt a másikban Sz. javította ki — minuciosus gonddal — az az előtti héten kidolgozott feladványainkat s irta bele egyszersmind a jövő héten kidolgozandókat. A hét kitűzött napján nekünk is, neki is készen kellett lenni a magunk munkájával, hogy kicserélhessük a naplókat. Így ment ez kérlelhetlen következetességgel az éven át. Hogy ez a stratégia mily iszonyu munkájába kerülhetett neki, ezt tanítók előtt nem szükség bővebben magyaráznom. Arra is fel voltunk hatalmazva általa, hogy ha valamelyikünk megakad a munkájában, menjünk csak egyenesen hozzá, ő majd útba igazít. E felhatalmazást derokasan igénybe is vettük majdnem minden megvalogatása nélkül az időnek és Sz. ugy elmagyarázott és dolgozott nekünk otthon a lakásán, hogy nem ritkán elfoglaltuk vele még az ebéd, vagy vacsora idejét is. Lakása szomszédos volt a mi internatusunkkal és dolgozó szobája

ablakainak késő éjjeli világításából győződünk meg, hogy mily iszonyu munkájába került ez embernek az, hogy minket, úgy szólván, csak egymagára tanítson oly sokféle tárgyól és oly alaposan. Más különben, úgy szólván, kezünkbe szolgáltatatta magát, hogy gúnyt üzhessünk belőle. Szabó anynyira cynikus volt, hogy a mai konvencionális illem-formák emberei az olyan tanári szokásokat, minők az ővé voltak, nem csak nevetéseseknek, hanem egyszerűen absurdumnak fognák tartani. Szabónak csekély fizetése és terhes családja levén, csak egy nő-cselédet tarthatott. Természetes, hogy ez nem végezhető el minden házi bajt, ebből sok minden kijutott Szabónak is, néha olyanok is, melyek — mai fogalmaink szerint — a tanári állás méltóságával nem igen volnának megegyeztetetők. Például kecskáját minden reggel neki magának kellett kihajtani a csordába. Szegény jó professorunk azonban sokszor elkésett ezzel a dolgával, ilyenkor aztán — mintha most is látnám! — egy hosszú kék flanell ujjasban — addig kergette a kecskét a város főutcáján végig, a míg csak utólréhrte vele a csordát. Ez bizony, magában véve, eléggé komikus jelenet volt s különös, hogy nem csak előtünk tanítványai, hanem még a városi lakosok előtt sem tűnt fel az soha nevetésesnek. A Szabó nagy tekintélyének nem sokat árthatott az efféle. Azt hiszik talán, hogy a publikum miveltsége, avagy erkölcsének patriarkhalis karaktere miatt? Oh nem! Egyszerűen csak azért, mivel tekintelye oly erős alapokon nyugodt, hogy azt nem ingathatták meg egykönnyen az ilyen külsőségek, természetesen legkevésbé előtünk, tanítványai előtt, kik leginkább tudhattuk, hogy mi van a cynikus külső mögött. Pedig meg kell még jegyeznem, hogy sem lényében, sem modorában nem volt semmi, a mi egyenesen a szívünkhez szólt volna. Ő nem tudott, vagy tán nem akart soha föllekesíteni s úgy magával ragadni. Erős szellemének igáját lassankint és észrevétlenül adta reánk. A szívet az ész kerülő útján vette be s tán ezért is volt hódítása oly tartós és biztos.

Vegyük elő uraim a Diogenes lámpását s keressük vele ma az ilyen tanárokat.

(Folytatása következik.)

K Ü L Ö N F É L É K.

— E rovatunkban is figyelmeztetjük olvasóinkat, hogy a következő számot már csak azoknak fogjuk megküldeni, kik előfizettek, vagy megrendelték. Minden lehető kellemetlenség elkerülése végett, szívesen kérjük lapunk barátait, hogy mielőbb tegyék meg a szükséges intézkedést.

— A debreceni lap 27-ik számában, egy „testvéri szózatot“ intéz „az erd. ref. lelkesztársak (hoz) és hitelv-barátokhoz,“ melyben fájó szívvel sohajt fel, hogy egyházkerületünk egészen a modern irányhoz csatlakozván, ez egyházatlansággal szemben veszendőbe megy az igaz vallásosság s egyszersmind felhívja a „hitelvtársakat,“ hogy „bontsanak zászlót,“ indítsanak meg egy orthodox lapot. A cikk elég ügyesen van írva; ha az eredmény nem is valószínű, vagy éppen lehetetlenség. Mind a mellett, mi ajánljuk speratívus szerkesztőnek igen tisztelt barátunkat — Baló Sándort, kivel megkezdheti a cikk írója az érintkezést, miután ez ideig egyedül ő vallotta be magát a nyilvánosság előtt az orthodox irány buzgó barátjának.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JULIUS 20. 1876.

290 — 29. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — nová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Deák Ferenc emlékszobra.

A Deák Ferenc emlékszobra tárgyában működő végrehajtó bizottságtól a következő sorokat vettük:

T. szerkesztőség!

A Deák Ferenc emlékszobra tárgyában működő bizottság megalakulván, mindenekelőtt feladatának tartotta, gondoskodni arról, hogy a fentebbi célból megindítandó pénzgyűjtések országsszerte megkezdessenek s arra vonatkozó felhívások, illetőleg aláírási ivék szétküldessenek.

Ösmerye azon hathatós befolyást, melyet a napi sajtó ily közérdekű célok előmozdítása körül eddigél minden alkalomkor tanusított, mint a létrehozandó szobor ügyében kirendelt végrehajtó bizottság elnöke, van szerencsém, a mondott aláírási iv egy példányát a tisztelt szerkesztőségnek oly kéréssel megküldeni, miszerint a kitűzött kegyeletes fentebbi célra a maga részéről is adományokat elfogadni s ezen közérdekű ügyet mindenkép támogatni sziveskedjék.

Egyébiránt, a begyülemdő adományok kezelése s ellenőrzése körüli eljárást illetőleg, van szerencsém, a t. szerkesztőséget értesíteni, hogy a pénzügy-, továbbá a földmívelési-, ipar s kereskedelmi miniszter urnak az adakozó közönség érdekében tett intézkedése folytán, adományok a fentebbi célra valamenynyi állampénztárnál és posta-hivatalnál fogadtatnak el s hogy különösen a pénzügyminiszter ur oda utasította az összes állami pénztárat, hogy az ily adományok átvételére e cím alatt: „Deák Ferenc emlékszobrára befolyt adományok“ külön naplót nyissanak és vezessenek, melybe a befolyó készpénz, értékpapírok és egyéb érték-tárgyak, az adakozó feleknek kiszolgáltatandó szabályszerű, t. i. két főtiszt aláírásával s hivatali pecséttel ellátandó hivatalos nyugta és azoktól viszont veendő ellen nyugta mellett bevételezendők.

A mondott napló minden hó végével szabályszerűen okmányolva, a befolyt készpénz és értékekkel együtt a központi állampénztárhoz fog beküldetni.

A postahivatalok a fentebbi címen befolyó pén-

zeket a jövedéki pénzekkel együtt fogják kezelni s minden hó végével a posta-pénztár útján az adakozók neveit kitüntető jegyzékkel együtt szintén a m. kir. központi állampénztárnak küldendik át.

Az adakozók névsora óról óra a hivatalos lapban közhírré fog tétetni.

Meg levén győződve, hogy a t. szerkesztőség a fenforgó ügyben kikért szives támogatását meg nem tagadandja, még arra kérem, miszerint a mellékelt aláírási iven foglalt felhívásnak becses lapjában egész terjedelemben tört engedni s egyuttal a begyülemdő adományok kezelése s ellenőrzése tekintetében tett fentebbi intézkedéseket is lehetőleg kimerítően a közönség tudomására juttatni sziveskedjék.

Budapestben, 1876. évi június hó 15-én.

Szlávy József.

A felhívás így hangzik:

Aláírási iv.

A közhála, a történetírást is megelőzve, törvényben sietett megörökíteni „Deák Ferenc“-nek, csaknem félszázadon át, vezéri szerepben, olykor a legváltóságosabb körülmények közt szerzett hazafiai érdemeit.

S ugyanazon törvény, melynek lapjára iktatta fejedelem és nemzet „Deák Ferenc“ emlékezetét, rendeli egyszersmind, hogy a kormány, az ország fővárosában, az elhunythoz méltó emléknék, országos adakozás útján, felállítása iránt is intézkedjék.

A törvény ezen rendeletének végrehajtása végett, a kormány felhívására, a fővárosban, az országgyűlés elnökeinek vezetése alatt egy nagy bizottság alakult.

Ugy hiszi e bizottság, hogy jövője biztosításán munkál a nemzet, midőn maradandó alakban, a művészet vésője által is megörökíteni törekszik azon államférfiai tulajdonok emlékét, a melyeknek jelene biztonságát köszönheti, s az utódok elé is örök példányul állítja az egyszerű polgári nagyságot, mely a teljesített hazafiai kötelesség öntudatában kereste és találta föl minden jutalmát.

A bizottság ez okból hazafiui kötelességet vél teljesíteni, midőn az országos adakozás megkönnyítése végett aláírási íveket bocsátva ki, a törvény rendletéből egyszerűen felhívja a haza minden osztályu polgárait:

EMELJÜNK SZOBROT

„**DEÁK FERENC**“-nek.

Majláth György, s. k.
elnök.

Ghicy Kálmán, s. k.
elnök.

Falk Miksa, s. k.
jegyző.

Jókai Mór, s. k.
jegyző.

Lapunk a legnagyobb készséggel felel meg a felhívásnak s fogad el a kegyeletes célra adományokat, melyet szerkesztőségünk ezennel 5 forinttal kezd meg.

Mi lesz ebből?

Ha a nyílt téren és magán körökben egyházi életünkre vonatkozó véleményeket komoly figyelemre méltatjuk és egy kissé elgondolkozunk rajtok, úgy tűnik fel a helyzet, mintha a 19-ik század második felét — mely a haladás kora — önmagával meghasonlásban látnók. Midőn már a megújulás processusa nem kis magasságig emelkedett, mintha éppen akkor mozdulna a kéz annak aláéjtésére. A haladás geniusza előtt örömrádással emeltünk diadal-kaput s most, midőn közelünkbe jött, a támadás nyilveszszói fúródnak arcába. Heves ellentmondások, epés tollharcok itt és ott. Nagy lángokban lobban fel a szellemi viadal tüze; az elszántság várfokán keményen állanak az ellenséges zászlók. Meghasonlás a katolicizmusban, hol a Döllinger-féle párt külön sorakozott; meghasonlás a mozaizmusban, melynek kebléből egy „haladó párt“ szakadt ki s külön templomba költözött; meghasonlás a protestantizmusban, a menyinyiben a módern és orthodox párt külön tanokat hirdet s különböző Krisztusokat állit egymással szemben... Egyik fél sem habozik, a másiknak szeme közé vádakat dobni. S ha nézzük, ugyan egy miatt okozák egymást: üres templomokat és vallási közönyt vetvén egymásnak szemére. De ha az ok egy, százszoros a harc elanynyira, hogy a tünődés e felett, ily kérdésben tör ki: mi lesz ebből? S itt és ott a feleletek szomorú jóslatokban jajdulnak fel. Egyik-másik már az egyházat tövel-hegygyel öszszeforgatva, a népet az elvallástalanodás örvényébe taszítva látja úgy, hogy a kor saját magának látszik ellent mondani.

Igy mutat a partikularis féltékenység szemüvege.

Azonban, ha nem ily szemmel nézzük a dolgokat, lehetetlen át nem látnunk, hogy nincs miért,

ez ujj-huzás miatt, megdöbbenni, vagy plane desperálni; nem jogosult sem a csüggedés, sem az anathema bármely oldalról is. Mihelyest nem léptünk fel oly tulságos igényekkel, melyeknek kielégítése rendkívüliséget kíván, azonnal más színben látjuk a dolgokat. Azok az oly nagyon üreseknek deklarált templomok mindjárt nem mutatnak oly nagy ürességet, mihelyt nem követeljük, hogy az ekklézsia minden haranghuzásra teljes számban jelenjék meg. Mert ehhez oly általánosan boldog helyzet kívántatnék, miszerint a körülmények hatalma és az élet-gondok terhei alól mindenki egyenlő mértékben dispensálva lenne. Városon úgy, mint falún, ezt nem lehet tekinteten kívül hagyni. Kár, hogy nincsenek feljegyzések, melyekből meglátható volna, hogy mikor és melyik ekklézsia volt az, melynek templomában mindig teljes számban voltak jelen a hívek és soha nem hiányzott senki? Ez emberi buzgóságon felül való buzgóság lenne és viszont ezt kívánni, emberi kívánságon felül való kívánság. Sokszor kevesen, néha sokan jönnek s egyszer-másszor tele is van a templom. Egyformaságot követelni, ebben sem lehet. Nincs olyan vasárnap, hogy a templomban ne lenne kivel imádkozni és kiért prédikálni. Alig hihető, hogy elmondhatná valamelyik pap, hogy hallgatói számához képest temploma üres. Hogy olykor kevesen csoportosulnak templomba a hívek, ennek oka nem a vallási vitatkozásokban és eszmeceérékben keresendő, mert ezek, még ha elkeseredéssel folynak is, inkább érdeket kölcsönöznek a vallásnak, a menyinyiben a miről sokat kezdenek beszélni, érdekessé válik még akkor is, ha addig nem lett volna az. Hogy a templom nem telik meg mindig zsufolva, abból azt következtetni, hogy már az egyházközségek el vannak vallástalanodva, anynyi volna, mintha egy gyéren látogatott országgyűlés után valaki így sohajtana fel: nincs már az országban hazafiság. A tulás vagy nagyit, vagy kicsinyit, de igazat soha se mond.

Arra az anynyiszor emlegetett és oly nagyon megpanaszolt közönyre is, vajjon elmondhatjuk-e szivünkre tett kézzel, hogy a vitatkozás idézte elő? S vajjon, van-e elég okunk e miatt, oly lázas félelemmel rángatni meg a vész-harangot? Hiszen, az egyház és vallás iránt való áldozatkészség megfogyatkozásának okát legindokoltabban a rosz anyagi viszonyokban, finaciális kimerültségben kereshetjük. Ezekért pedig nem süthetni a vallási vitákra a bűnösség bélyegét. Egyébiránt, ha méltányosak akarunk lenni, e tekintetben inkább elismerést hangoztathat-

tunk, sem mint panaszt; mert, jelenleg az áldozatkészség nagyobb mérve áll előttünk, mint a közönyé. Ugyan is, a derekasan életnek indult egyházi magtárak néhány év mögül a hálás emlékezet dics-fényét fogják visszasugározni a mostani, megpanaszolt napokra.

A vitatkozások felett nincs miért kezeinket tördelni. Avagy a reformáció korszakában nem volt-e versengés, tulhajtott gyűlölködés? Nem zugott-e az epéskedés lármája s nem nyugtalanította-e a kishitűséget a kétség félelme a vallásnak eshető végpusztulása felett? S ime, eredményeiben áldást termett az a kétséget támasztó zavar és forrongás. A reformációra sem templom üresítést, sem közöny idézést kiáltani nem lehet.

Hadd percegjen a vitázó toll; hadd szóródjék a salak tüzes sziporkája; hadd tömöttüljön a diskuszzió kalapácsa alatt, a mi gyér; hadd forrjon, a mi nem tiszta; az új szellem új akotást kíván. A féltékenységek ne mondhasson vádat a jóra, átkot az áldásra. Akkor volna ok és elég bú a kétségbeesésre, ha siri csend borítaná a tért minden felől, mert ez a halálnak volna biztos mutatója. De a mig versengés hallszik, addig a szív érez, a fő gondolkodik: addig élet van. Az egyház sincs kivéve a megújulás processusa alól, a vallási tanok sem aeternum dekretumok. A lélek mindenekeket vizsgál, még istennek mélységeit is. S ez a vizsgálódás viszen a fejlődés zenithje felé.

Igaz, hogy e versengésnek rázkodást kell előidéznie, mert különben célját tévesztené; de e rázkodás nem a protestantizmusou fog sebeket ütni.

A vizsgálódás ama lelke, mely a stabilizmus nyüégeinek leoldozását munkálva, küzd, harcol s melynek nyomai a katholicizmusban és mozaizmusban is mar eltagadhatatlanok — a régi gyepüt ott is megbolygatván — bizonyára leghamarább a protestantizmusban fogja még jobban megmutatni, hogy az ő útja nem le, hanem fölfelé vezet, hogy élete nem hanyatlás, hanem haladás; szava nem üresíti meg a templomot, hanem inkább a kor kívánalmához emeli. És ezen emelkedés nélkülözhetlen szükségesség, sőt úgy szólva: élet-kérdés. Mert nem szabad felednünk, hogy minden, a mi a kor kívánalommal lépést tartani nem tud, az elhanyaglás süppedékében vész el. Vagy ha az áramlat cleibe gátul próbálja vetni magát, menthetetlenül elmorzsolgatózik. A protestantizmus, ha erősölni akar, egyiket sem teheti; neki a kultura előbbre vivéséhez segítségül kell tartania vállát, ha mindjárt

versengés között is, mert csak küzdés szerezhethet pályabért s csak viadal után következhetik diadal.

És így nem aggasztó a felelet, a versengés között, a tünődés e kérdésére: mi lesz ebből?

Gönci János.

Kinos helyzet.

Azt kellett volna irnunk, hogy a lehető „legkínosabb”; de azon vagyunk, hogy legalább a lehető rövid legyen. A „püsköki jelentésre” adandó feleletünket értjük, melyet — mert ígéretet tettünk — éppen szó nélkül nem hagyhatunk; nem azért, mintha most — miután a teljes szöveget ismerjük — több okunk lenne a minket illető ponttal foglalkozni: mint a méltatlan vád visszautasításával, hanem mert oly helyről jött, honnan egyebet várnánk.

Már hiszen, tisztelet-becsület minden méltóságnak: de a mai világban már van joga, sőt kötelessége a nyilvánosságnak rámutatni a tévedésre, s bírálata, ítélete alól nem vonhatja ki magát senki; „ne bánts” virágokat nem ismerünk s csak egy tekintély képzelhető, az, mely kétségbe vonhatatlan derék-voltával teszi magát méltóvá mindenki osztatlan tiszteletére. Az angol királynét karriközzik; Bismarck nem egyszer, sőt minden nap tárgya a bírálatnak; Andrássy grófnak igen sokszor kell hallani napjainkban a sajtó ítéletét: pedig, ezek is egy kissé hatalmasak. A kegyelet igen szép dolog; de szeretnők látni azt a galambot, mely meg sem lebbenti gyöngye szárnyát, ha rácsap a sas.

Egy rovatot nyitottunk ez év elején lapunkban e cím alatt „Theol. fakultásunk Kolozsvártt.” Benne határozottan ki van mondva, hogy feladata lesz „találkozási pontul szolgálni nem csak azoknak, kik e nagy fontosságú ügy barátai, hanem azoknak is, kik azt ellenzik;” tovább „regisztrálni fogjuk e rovatban a hazai sajtó s egyesek nyilatkozatait.” Azt hisszük, ez elég világos. Nem azt mondtuk, hogy mindenkit cáfolni fogunk, hiszen, akkor tiz ekkora terjedelmű lap sem volna elég; hanem mondtuk azt, hogy regisztrálni fogunk, tehát sorba állítani, ismertetni, kivonatozni, a főgondolatot visszadni. Így következtek egymás után Ballagi, Révész Imre, Filó, dr. Székely József, Réthi L. s a többek közt lapunk 278—17-ik számában a „Magyar Tanügy” szerkesztőségének egy nyilatkozata, melyet valamint a többit is — minden megjegyzés nélkül közöltünk.

Ez volt a lapis offensiois. Ezt nem tudta a „püsköki jelentés” szó nélkül hagyni. Bizony, ott kemény dolgok voltak elmondva. De bár, tán — a mi véleményünk szerint is — a részletekben élesen szinezve, de a felvett thesisre nézve elég igazán. Avagy, ha nem igaz, mért szükség a n.-enyedi theol. fakultás újjá szervezését kimondani s megkezdeni, mint azt ez évi közgyűlésünk tette is a jun. 14-én tartott IV-ik ülésben? „Ha van szennyvesünk, mossuk meg; de ne vigyük a piacra” — mondja a „püsköki jelentés.” De hát, mi vittük a piacra; mirtuk ama kemény ítéletet? Hát, a lett volna a kötelesség.

günk, hogy olvasóink előtt eltítkoljuk azt, a mit rólunk az idegenek beszélnek, mit a verebek is csiripolnak, legyünk a strucc-madár s dugjuk fejünket a homokba s mert mi nem látunk, higyjük s hitessük el mindenkivel, hogy minket se látnak. Köszönjük e jó tanácsot.

Természetesen, a püspöki jelentés is tudja, hogy azt nem mi írtuk is körül sáncolja magát, hogy lapunk „utánnyomatta“ s „megjegyzés nélkül“ közölte: ez képezi az ellentünk támasztott vádat. Hála legyen istennek, hogy a különben igen szépen megírt püspöki jelentés az igen sok és elég fontos kérdések és indítványok felvetése mellett, időt vesz magának s méltónak tartja, egészen hozzánk leereszkedni s polemizálni egy igénytelen lappal. Mint-ha Tisza Kálmán az országgyűlésen a „Kelet“ ellen szorná villámain. Milyen szép látvány volna ez!

Az a haszna megvolt, hogy a közgyűlés legnagyobb része, azaz, a humillimus servusokon kívül, mindenki indignációval fogadta az emelkedett hangú püsp. jelentésnek ezt a pontját, melyből nagyon kilátszott, hogy az nem egyéb, jóakaratu korteskedésnél — lapunkkal szemben — annak az egy ivnyi itató s papirosnak a javára, melylyel Nagy-Enyedről boldogítják egyházkerületünket hetenkint egyszer, s mely — nem mondjuk, hogy hivatalos, de — a mint látszik, a legmagasabb pártfogásban részesül; mert hozza azokat a köröztetések, melyek tőlünk egykor megvonattak, melyek a püspöki irodából kerülnek ki és

sajátságos módon, a pártfogolt sajtó útján N.-Enyeden két-három nappal előbb jelennek meg, mint azt a kolozsvári esperesi hivatal (száz lépésnyire a püspöki hivataltól) hivatalosan megkaphatná.

Kérdezhető: van-e az erdélyi egyházkerületnek hivatalos lapja, mely monopoliumban részesül; ha nincs, mi jogcímen mellőztetik a másik? Kérdezhető: hogy a püspöki hivatal minő joggal és minő célból úz párt-politikát s nem az volna-e nemes hivatása, hogy a pártok felett álljon oly magasan, hogy a gyanúsításnak még árnyéka se közelíthesse meg? Mi haszna származik abból egyházkerületünknek, minő előmenetelt várhat a közjó, ha ugyanaz a kéz egyfelé követ dobál, másfelé kenyeret nyújt, holott rendeltetése az volna, hogy engeszteljen, gyógyítson, lelkesítsen s bölcsességben elől járva, példát adjon nekünk, kik ha tévedünk, örömet meghallgatjuk a jó tanácsot.

Kérdezhető: mindezeket, de hallgatunk; mert e kínos helyzet elbusit anynyival inkább, mert látjuk, hogy csak egy emberöltő simítja el azokat a hullámokat, melyeket a szenvedély minden percben kész felkorbácsolni.

Lapunk szerény körében ezután is hiven fog szolgálni azon iránynak és eszméknek, melyeket igazaknak vallunk, azon meggyőződésben, hogy a szabad szó e századában a püspöki jelentés nem sajtó-iroda, s annál kevésbé — censura.

A szerkesztőség.

TÁRCA.

Téves analogiák az összehasonlító hittudományban.

(Folytatás.)

Az első rugó, India ő s vallásában a kijelentett igazság reminiscenciái után kutatni, úgy látszik, inkább a hittérítőktől, mint a tudósoktól származott. Az önmagában teljesen kifogástalan indok erre az volt, hogy bizonyos közös alapot találjanak azokra nézve, kik meg akartak térni és a kik meg voltak térítendőek. Csak hogy a helyett, hogy ezen közös alapot ott keresték volna, hol valóban megtalálható, t. i. az isteni hatalom hitében, a bűnnek beismerésében, az ima szokásában, az áldozat-hozás vágyában s egy jövő élet reményében, melyeken, mint tágas alapon, minden vallás nyugszik: a pogány vallás tanulmányozói ép úgy, mint a keresztyén miszcionáriusok, hajlandók voltak felőtölőbb és meglepőbb összehangzást fedezni föl, felhasználandók azon kedvenc eszméjük támogatására, hogy egy ő s kijelentés bizonyos sugárai, vagy a zsidó vallásnak némi viszfénye eljutottak a világnak legszélső hatáira is. Veszélyes volt ez eljárás, veszélyes fölületessége miatt; veszélyes, mert előre fölvett következtetés képezte alapját és csakhamar azon bizonyítékok, melyeket egyik részen fölhasználtak annak kimutatására, hogy minden vallásos igazságnak az ő-szövetségben van letéve alapja, a keresztyén tudósok és miszcionáriusok ellen lőnek fordítva, megmutatni, hogy nem a brahmanismus és buddhismus köl-

csönzött az ő- és új-szövetségből, de megfordítva, az ő- és új-szövetség kölcsönzött a brahmanok és buddhisták sokkal régibb vallásaiból.

Ezen eredmény volt például kivonva Holwellnek már 1779-ben Londonban megjelent művében: „Az ő s brahmanok alapelveiről,“ melyben szerző állítja, hogy „a brahma vallás a legelső és legtisztább terméke a természetfeletti kijelentésnek“ és hogy „a hindu iratok legnagyobb valószínűséggel a visszaállítás eredeti tanait és föltételeit tartalmazzák, melyeket maga isten jelentett ki az emberiségnek, első teremtményének, Birmahnak szája által, ennek első teremtetésekor emberi alakban.“

Sir William Jones elmondja, (Asiatic Researches I. 272 lap,) hogy egy, vagy két indiai hittérítő a pogányok megtérítése miatti buzgalmában elég esztelen volt, fölhozni, „hogy a hinduk már most is csaknem keresztyének, miután náluk Brahma, Visnu és Mahesa nem más, mint a keresztyén háromság;“ oly állítás ez — teszi hozzá — melyben csak azt nem tudjuk, hogy az esztelenség, tudatlanság, vagy istentelenség-e tulnyomó?

Sir W. Jonesről nem igen lehetett hinni, hogy ép ezen hibába esik. Lehető legnagyobb hangsúlylyal beszél ellene. „Vagy — mint mondja — a Genesis tizenegy első fejezete — illő tekintetbe véve a képes keleti irályt — igaz, vagy pedig hamis nemzeti vallásunk egész intézménye; mely következtetést, úgy vélem, senki sem szeretné kivonni. De nem

nemzeti vallásunk igazsága az, mit szivemen hordozok, az maga az igazság s ha valamely józan, elítélőtől el nem fogult gondolkozó világosan meggyőző, hogy Mózes saját előadását egyiptomi csatornákon át az indiai irodalom és forrásaiból merítette, mint barátomat fogom becsülni, hogy elmémet egy főbenjáró tévedéstől szabadította meg s megígérem, hogy a legelső között fogok állani, hirdelve azon igazságot, melyről megbizonyosodtam.“

De bármily szigoruan beszél azoknak ítészet nélküli eljárásáról, kik mindent, mi az ó-szövetségben található, indiai forrásokból akarnak lehozni, Sir William Jones maga is ugyanazon ítési óvatosság hiányban szenvedett, midőn Görögország és Róma isteneit és hőseit Indiának isteneivel és hőseivel igyekezett azonosítani. Értekezését „Görögország, Italia és India isteneiről“ (Asiatic Researches I. 221 lap), következő megjegyzésekkel kezdi:

„Oly erősségek mellett, melyek figyelmen kívül hagyják a tények bizonyítékait, jogosan nem következtelhetünk arra, hogy egy bálványimádó nép istenségeit, vallásos szokásait és tanait mástól vette volna, miután az anynyi mindenféle alaku és kiterjedésű isteneket az illető országoknak minden összeköttetése nélkül is megalkothatja a képzeletnek határt nem ismerő hatalma, avagy az embereknek csalárdsága és osztelensége; de midőn hasonlósági vonások, melyek sokkal erősebbek, hogy sem esetlegesek volnának, fedezhetők fel a polytheismus különböző rendszereiben a nélkül, hogy a képzelet kiszínezné azokat, vagy az elítélet a hasonlóságot növelné, aligha el nem kell hinnünk, hogy réges-régen bizonyos kapcsolat létezett azon népek között, melyeknél azok föltalálhatók. Ilyen hasonlóságot szándékozom kimutatni ezen értekezés folyamában a hajdankori görögök és itáliaiak s másfelől a hinduk istentisztelete között; nem vonható egyszersmind kétségbe a feltűnő rokonság ezen különös vallások és Egyiptom, Khina, Persia, Phrygiai, Phenikea és Syria vallásai között sem, melyekhez tán bizton sorozhatjuk némelyikét a déli országoknak, sőt az amerikai szigeteknek is; míg a goth rendszer, mely Európa északi tartományaiban volt tulnyomó, nem csupán hasonló volt Italia és Görögországhoz, de majdnem az, más köntösben, kihimezve félreismerhetlenül ázsiai eredetű képekkel. Mind ebből, ha eléggé bebizonyítottatik, jogosan következtelhetünk az ő világ legkülönbözőbb lakóinak általános egységére, avagy rokonságára azon időben, midőn elhajlottak — a mi igen korán történt — az egyedül igaz istennek észszerű tiszteletétől.“

Ezen majdnem száz évvel ezelőtt írott értekezésében Sir. W. Jonesnak, ki egyike volt Angolország legkitűnőbb kelet-tudósainak, azt hinnők, hogy föltaláljuk alaprajzát azon tudománynak, melyre még csak mint mai — vagy tegnapira tekinthetünk — alaprajzát az összehasonlító mythológiának. De csalódunk e várakozásban. A mit találunk, nem egyéb, mint felületes összehasonlítása India s a más sémi és árja népek mythológiájának minden tudományos becs nélkül, miután teljesen ítési próba-kőre tétel nélkül van kivive, mi egyedül vet határt az összehasonlító mythologia tulkapásainak. Nem akarunk ezzel szemrehányást tenni Sir William Jonesnak. A nyelvtudomány-buvárok által újabban megállapított elvek

az ő korában még nem voltak ismeretesek, s mint a szókat, úgy az istenek neveit illetőleg, ilyes buvárlatokban a rokon hangzás, mi csábitóbb minden sirénél, volt az egyedüli kalauz.

Nem nagyon kedves dolog, hibákat keresgetni oly elmetehetség, izlés és tudomány birtokosában, minő Sir W. Jones volt; de senki sem fog csodálkozni szavaimon, ki ismeretes ezen buvárlatoknak történelmével. Közös sorsa az az út-törőknek, hogy nem csak megelőztetnek azon támadásban, melynek tervét ők alkották meg, de egyszersmind, hogy be kell látniok, miszerint nem egy lépést tettek hamis irányban, melyről le kell mondani azután. De miután nevük tekintélye nem szűnik meg uralni a nagy közönséget s alkalmas, még a lelkiismeretes tanulmányozókat is félrevezetni s így új meg új csalódásokra kényszeríteni, szükséges, hogy ki mit tud, mondja ki, még a tulszigorúság és önhittség vádjával szemben is.

Kevés példa elég lesz, annak fölmutatására, mennyire teljesen alaptalanok azon hasonlóságok, melyeket Sir W. Jones India, Görögország és India istenei között megállapított. Ő a latin Janust a szanszkrit istenséggel Ganesával hasonlítja egybe. Tudva van, hogy Janus rokon azon törzsszel, melytől Jupiter, Zeüs és Dyans nevek származnak, míg Ganesa egy összetett szó-alak, jelentése anynyi lévén, mint: seregoknak ura, vagy az istenek társaságának ura.

Saturnus föl volt téve, hogy ugyanazonos Noahval és így Sir W. Jones által az indiai Manu Satyavratával azonosítottatik, ki az özönvizből megmenekült. Ceres Sri istennővel, Jupiter, vagy Diespiter Indrával, vagy Divaspitival hasonlítottatik egybe; és bár az etymologia gyöngye alap történelmi kutatásokra nézve, a három szótag Jov Jovis-ban, Zeu Zeus-ban, és Siv Siva-ban egymás mellé lőn helyezve, mint a melyek, föltehetőleg, ugyanazon gyökkel bírnak, csak különbözőleg ejtetnek ki. Csak hogy az s Sivában inyhangzói s, s nem szükséges senkit figyelmeztetni, ki valaha tanulmányozás végett összehasonlító nyelvészeti könyvbe tekintett, hogy az ilyen s egyetlen egy esetben sem felel meg a görög Zetának, vagy a latin J-nek.

Jánosi Gábor,
papjelölt.

(Folytatása következik.)

„Könyvismertetés.“

(Az ellenzéki szellem az iskolában. Irta Gyertyánffy István, a budapesti tanító-képezde igazgatója. Ára 30 kr.)

(Folytatása és vége.)

Mohl Robert helyesen mondja a forradalomról, a politikai oppozíciónak eme kulminációjáról, hogy „ép oly helytelen, azt elkerülhetlen természeti eseménynek mondani, mely semminemű számításoknak s erkölcsi törvényeknek nincs alávetve s melyet, miként a földrengést, el kell viselnünk: mint megbocsáthatlan vétkeknek tekinteni az isteni világrend ellenében semmiképpen sem menthető jogtalanságnak és bűnök meg sanyaruságok vegyületlen tömegének, mely ellen minden körülmény között élet-halálra kell küzdeni s melynek részvevőit s szerzőit az emberiség elvetemedett söpredékének

nevezni. Egy szóval, sem Thiers gépszerű fatalismusában, sem Stahl édeskés theológiájában és fogalom-zavarában nem rejlik az igazság. A forradalmak nem pusztán természeti erő s tény eredményei, hanem az emberi hibák és szenvedélyek logikailag helyes következményei s már indokaikban elháríthatók, sőt talán megindultokban is feltartóztatók kellő ellenszerek által.

A mi áll nagyban az országokat megrengető politikai forradalmakról, az áll kicsiben az iskolai forradalmakról is. És szerzőnknek valóban sikerült, alaposan kimutatni, hogy az iskolai forradalmak sem vezethetők egyébre vissza, mint részint a tanítók, részint a tanrendszer hibáira, hogy ne mondjuk: bűneire.

Szerző ezután összehasonlítván az 1848 előtti állapotokat mai viszonyainkkal, egyáltalán nincs elragadtatva örömeiben. Ha akkor az egyén uralma alatt a tudatlanság és önérdék furiai dultak az iskolában; ma, a teoriák, schemák és systemák korában, a formák ölik el tanügyünk életrevaló fejlődését. Nincs elegendő önállóság biztosítva a tanító részére és tulhalmozás alatt roskadoz a tanítvány. Szerző aggódik, hogy ha ez így halad tovább is, tanítványaink szellemi eltaplósodása fog bekövetkezni úgy, hogy majd keresve (s tán óhajtván) se találunk egy kis iskolai ellenzékieskedést, nem azért, mintha megjavultak volna viszonyaink, hanem, mert a tanítói gipszfigurák és a tanuló-bábok diktálandó járák majd sodrony-táncukat. A tanügy extensive rohamosan gyarapszik, de az intensivitás rovására.

A tanügy sikeres előhaladásának, mondja szerző, három tényezőjét szokták a legtöbbet emlegetni, ugymint: a tanító-képzést, a tanító-fizetést és az ellenőrzést; adjunk e három kerékhez egy negyediket, a tanszabadságot s tanügyünk szekere haladni fog. És dobjuk ki a tulterhelés miatt már-már súlyedező hajóból mindazt, a mi nem oda való s a mi agyonnyomással fenyegeti növendékeink szellemét. Ne sajnáljuk kedvenc teoriáink rajkőiből néhányat feláldozni azért, hogy ne kellessék feláldozni magát a serdülő nemzedéket!

Ez helyesen van mondva. De sajnáljuk, hogy a szerző a tanszabadságot, mint egyik gyógy-eszközét tanügyi miseriáinknak, csak úgy oda veti, a nélkül, hogy kissé tüzetesebben foglalkoznék ezzel a sokat emlegetett, sokak által magyarázott — de igen kevés ember által értett — fogalommal. Szerző a középtanodákat, tanító-képezdéket tartván leginkább szem előtt, kétségkívül nem azt az egyetemi tanszabadságot sürgeti, mely az államérdékek garantizálása mellett teljes tanítási és tanulási szabadságban áll, a mire — mellesleg mondva — még egyetemeink ifjúsága sincs eléggé megérve, mert gyarló középtanodáink nem adják meg a kellő alapot. A menynyire kivehettük, inkább csak azt érti szerző az általa követelt tanszabadság alatt, hogy a tanárok részére több önállóság biztosítottassék, „ne a tanító legyen — úgy mond — a szervezeti formákért, hanem megfordítva,“ azaz: „a szervezeti formák csak eszközül szolgáljanak, melyek segélyével az iskola éltető szelleme, a

tanító, az adott célokat az adott körülmények között annál jobban megvalósíthassa.“

„Kevésbbé korlátozott cselekvési szabadság és ezzel egyenes arányban álló személyes felelősség,“ a fejlettebb kulturával bíró államok iskolai konstitúciójának eme sark-kövét óhajtja szerző számunkra is. „Az egyes intézetek hadd lennének organikus részei a nemzeti tanügynek és pedig úgy, hogy ne kénytelenítettessenek teljesen feladni önállóságukat a kormányzati rendszerek különböző formáiban, hanem hadd fejlődhetnének egyszersmind saját külön individualitásuk természete szerint is.“

Ez mind helyes — elvileg. De elmulasztotta (vagy tán csak tartozkodott?) szerző elmondani azt is, hogy adott viszonyaink tekintetbevételével, mikint lehetne amaz elveket gyakorlatilag is alkalmazni és pedig úgy, hogy ne legyen medicina peior morbo. Több önállóságot, „kevésbbé korlátozott cselekvési szabadságot“ adni? Kiknek? Talán azoknak, a kik közül legtöbben főtörekvésül szokták kitűzni: „könnyű szerrel, kevés erővel boldogulni, kicsiből sokat mutatni, a kirakatba hordani mindent és — gyémántot árulni az üvegből, pénzt fejni ki, a menynyit csak lehet, testi lelki tehetségeikből és hivatalos állásukból, hogy ha csak lehet, első helyre válthassanak maguknak jegyet a mai rohamos élet gyorsvonatján, szóval élni és élvezni úgy, a mint — nem lehet?“ Ezeknek kell a tanszabadság? És éppen oly körülmények között, midőn, mint szerző is — habár igen szelíden — jelzi, a kormányzatra és ellenőrzésre hivatott közegek „hivatalos teendőik nagy halmában nem igen érhetnek rá az egyes iskolák valódi állapotainak behatóbb és részletesebb tanulmányozására s így a legtöbb esetben a szembeötlőbb, külső csalékony jelekre kénytelenek fektetni ítéletüket,“ midőn „ezt a gyengéjét nem az embereknek (vajjon?!), hanem az állapotoknak két kézzel és az önfentartás merész elszántságával igyekszik megragadni és kizsákmányolni az élelmes charlatanéria,“ midőn „kezd nálunk az iskolai ámitás és szemfényvesztés valóságos művészeté és tudományá kifejlődni?“ Ismételjük: im ez adott viszonyok között mikint véli szerző megvalósíthatni a tanszabadság követelményeit, hogy ne legyen medicina peior morbo?

Mi készséggel utalványoznánk „kevésbbé korlátozott cselekvési szabadságot“ — az arravaló embereknek. De ám — korszerű szót használva — hány percent arravaló? Hisz', szerző maga mondja, hogy az ő Szabó Györgyében az „utolsó Mohikánok“ egyikét vélte maga előtt látni; mert „ma már a Szabó-féle tanári jellem olyan, mint a közforgalomból kiment pénz. Nincs kelete. Az ilyen ember ma már anachronismus. Nem értik meg. Az ő idealizmusa — nevetséges sentimentalismus; humanitása és tanítványai iránt való szeretete — együgyűség, vagy tekintély-feladás; türelmessége gyávaság; szivessége lágyság; nyíltszívűsége bányguság; szerénysége élehetetlenség, vagy ostobaság, önfeláldozó ügybuzgalmára a rágalom és gyanúsítás töviskoszoruja várakozik; igazságossága, egyeneslelkűsége pedig a sértett önérdék fitykőseit zudítja maga ellen,“ stb.

Bizony — higgye el azt nekünk szerző — adott viszonyaink között (mert mindig csak erről szólunk) nem sok hasznát venné tanügyünk annak, ha még nagyobb szabadsággal lehetne árulni a thalmi-aranyat és china-ezüstöt tiszta arany és ezüst helyett. Minket nem nyugtat meg az, hogy ha az igaz munkás háborítlanul dolgozhatik, ám „hadd, charla tankodjék a kontár a világ szemeláttára és úgy szólván, a maga szakállára!” De bizony ne charlatankodjék! Hanem — **ki vele!**

A nagy szabadsággal e téren úgy járhatnánk, mint az uzsora-törvénnyel. Eltörültük; mert civilizált közgazdasági viszonyokhoz nem talál. Aztán, most ismét visszaállítjuk, mert nélkülözésére nem vagyunk megérve.

Mi, a szerző által érintett bajok gyógyszerül, egy más módot ajánlanánk, mely lehet, hogy drasztikus; lehet, hogy népszerűtlen és pedig fent és alant; de hasznos, sőt nem sokára megérhetjük, hogy szükséges fog lenni. E gyógyszer: az operáció és pedig fent és alant. Ki kell üzni a kufárokat a templomból. El kell üzni a szédelgőket és charlatanokat a tanügy szent hajlékából. Nem kell tünni a nem odavaló embert sem az iskola katedrájában, sem az iskolát kormányzó és ellenőrző bureauban! Csak ez az egyetlen mód, a mitől bajaink gyökeres és gyors javulását remélhetjük.

Persze, nem olyanszerű „operáció” kellene nekünk, mint az a „másik.” A hol a szeszély, vagy legfőlebb a „nélkülözhetlen” államtitkár teszi-veszi s válogatja az embereket! Ebből nem kérünk többet.

Ha odáig jutottunk volna már a lejtőn, hogy a konkolynak a búzától való elkülönítése és egy lelkiismeretes epuráció teljes lehetetlen lenne; úgy tegyük le a fegyvert s keleti fatalizmussal nézzük, hogy mi lesz velünk.

Ismételjük, hogy mi az epurációt nem csak a tanítói karban látjuk kívánatosnak; szükséges lenne az a tanfelügyelőségekben, sőt magában a miniszteriumban is. Ha kormányzó és ellenőrző közegeink „hivatalos teendők nagy halmaza” (?) mellett találnának egy kis időt hivatalos teendők lelkiismeretes eligazítására: ez esetben egyelőre csak annyit ajánlanánk, hogy ne adjanak több szabadságot, hanem alkalmazzanak szigorubb ellenőrzést. Majd bekövetkeznek aztán a tanítói kar epurációja magától. Minden esetre pedig megszűnnék a mostani klikk-uralom a fővárosban és ritkulnának az oly esetek a vidéken, hogy az egyik képezdének nem tudják megszámláltatni a gondnokát, a másiknak meg elkártyázza pénzét az igazgatója — úgy szólván — szemeláttára az „ellenőrző közegnek.”

De az a baj, hogy a kormányzó és ellenőrző közegek „hivatalos teendők nagy halmazában nem igen érhetnek rá az egyes iskolák valódi állapotainak behatóbb és részletesebb (mondjuk: lelkiismeretesebb) tanulmányozására s így a legtöbb esetben a szembeötlőbb, külső csalékonny jelekre kénytelenek fektetni ítéletüket.” Az ilyen ítéleteknek végét kell szakítani! Ezért kell az epuráció — fent és alant.

Mi örülünk, hogy megtehettük e pár megjegyzést szerző művének elolvasása után — idearum associacione . . .

Vajha, minél gyakrabban találkoznánk szerző nevével azon a magyar paedagogiai téren, melyen mint hogy még mindig csak a mézes hetekben élünk, nem csoda, ha nagyon tömegesen szállnak a — legyek. Hadd lássunk egy-egy méhet is.

x. y.

VIDÉKI ÉLETT.

Holtmaros, 1873. július 3.

Nagytiszteletű szerkesztő ur!

A holtmarosi ev. ref. egyház által építendő templom részletes leírására vonatkozó ígéretemet, még ez alkalommal nem válthatom be, de — mig ezt tehetném — tisztelettel kérem a nagytiszteletű szerkesztő urat, legyen szives, becses lapjában egy kis tért engedni az alábbi sorok közlésére.

Kisded egyházunkban a templom felépítésének árlejtés utján való kiadása tárgyában, július 2-án, d. e. 11 órakor mltgos Horváth Mihály, egyházmegyei gondnok, Benkő János esperes és Szabó József főjegyző urak személyében egy bizottság jelent meg. A bizottság tagjai, valamint eddig, ugy ez alkalommal is teljesen megfeleltek feladatuknak és fényes bizonyítványt adtak arról, hogy ők nem csupán magokért, de másokért élnek.

A bizottság tagjai hosszas vitatkozás és komoly tanácskozás után, több oly árlejtési feltételeket állapítottak meg, melyekből egyházunkra tetemes anyagi haszon háromlott.

Az árlejtés — melyre több mint 50 iparos jelent meg — megkezdődött d. u. 3 órakor és végződött 6 órakor. A kikiáltási összeg ellen majd mindenik iparosnak ellenvetése volt, mivel kicsinyelték a kikiáltási összeget és egyszersmind többen szerették volna az árverést más időre halasztani; de minden ellenvetésük, óhajtásuk hasztalanná vált, mert a bizottság tagjai oly férfiak, kik már rég óta nagy sikerrel működnek a gyakorlat mezején s kikkel nem könnyen lehet elbánni.

A tisztelt bizottság tappintatos eljárása következtében, a bánat-pénz betétele, a vállalkozni akarók részéről, megkezdődött s miután a bánat-pénzt 15-ön betették, az árlejtés megkezdődött és folyt minden akadály nélkül s végződött oly sikerrel, mit kezdetben még remélni sem mertünk. A kikiáltási ár 800 forinttal szállott alább. A vállalkozó, t. Müller János ur, szász-régeni építész lett; kitől megvárjuk, hogy a holtmarosi ev. ref. egyháznak oly templomot és tornyot építsen, melyről a legavatottabb szakértő is elmondhassa ezen szavakat: a jeles mű dicséri mesterét. Oh, bár adná az ég ura!

Az árlejtés után t. Szabó József, főjegyző ur a szükséges köteleveket megírta, melyeknek minden pontjai igen helyesnek találtattak, a bizottság tagjai, az egyház gondnoka és a vállalkozó által aláírva, elfogadtattak.

Kedves kötelességemnek tartom, a nyilvánosság elébe hozni még azt is, hogy mltgos Horváth Mihály ur 9 frt és Benkő János esperes ur 10 forintot voltak szivesek a templom-építés költségei fedezésére ajándékozni.

A buzgó, áldozatkész, szeretetteljes adakozók, a tisztelt bizottság tagjai, egyházam nevében fogadják hálámat, forró

köszönetemet, nyujtsa isten még hosszszara éltöket, hogy bölcs vezetésük alatt még sokáig virulhasson a görgényi egyházmegye.

Bóka György,
ev. ref. pap.

Gyalakuta, junius 27. 1876.

Nagybiszteletű szerkesztő ur!

Ősi megrongált templomunkat újra akarjuk fedetni s mivel sem egyházi alaptőke nincsen, sem az évi jövedelem nem elegendő s nem mind ide fordítható, gyűjtöttünk közadakozás útján 192 hallgatótól, egy néhány rom. kath. és két izraelitától, kiknek neveit helyszüke miatt nem közlöm, 157, azaz, százötvenhét véka törökbuzát, mi pénzzé tétetvén, lett összesen 70 frt 65 kr. Zsindelyre ígérték pénzül 32 frt 53 kr, konfirmáltaktól jött 1 frt 17 kr, összesen gyűjtés 104 forint 35 kr, azaz, száznegy frt harmincöt kr.

Levén egy kölesön magtárunk, ebből is e célra határozottatott 180 véka törökbuza: 67 véka à 45 kr, összesen 30 frt 15 kr, 8 véka à 50 kr, összesen 4 frt, 105 véka à 58 kr, összesen 60 frt 90 kr, összesen ára 95 frt 5 kr. Ide számítva az előbbi összeget 104 frt 35 krt, teljes összeg 199 frt 40 kr.

Kiadatott negyvenhétezerszáz drb zsindelyre, 17 drb szarufára és 4 drb gerendára 153 frt 20 kr, 300 darab metszett lécre 30 frt, egyéb költségekre 4 frt 89 kr. Teljes kiadás 188 frt 9 kr.

Készletben van tehát 11 frt 31 kr.

E készletben maradt pénzhez még csaknem 200 frt szükséges mester-embereknek és vas-neműekre.

Mit midőn nyilvánosságra hozok, nem mulaszthatom el egyházunk s azon őstemplom nevében, mely oly sok régi emléket tartalmaz magában s emlékeztet a régi nagy Lázár grófokra, legmélyebb köszönetemet nyilvánítani az adakozóknak, kik kevésből keveset, de jó szívvél áldoztak. Isten őket éltesse s tartsa meg számukra a vallás vigasztalásait.

Bogdán József,
gyalakuti ref. lelkész.

NEKROLÓG.

Székely-Udvarhely, 1876. július 12.

T. szerkesztő ur!

E hó 9-én Udvarhelyszék Ócfalva községében temetés volt, eltemettük Székely Miklóst, a kolozsvári tudományegyetem tanár-képezdéje másod éves hallgatóját. Templomi gyász-beszédet tartott a helybeli lelkész t. Bencédi János ur, a sirnál pedig egykori tanuló társa, régi barátja, Pál Károly, nagy-enyedi theologus.

Ott pihen már a családi kertben egy élet-erős tölgyfa lábánál s nem háborgatják többé a fájdalmak.

Született a néhai Ócfalván, 1852-ben. Szülei Székely Mózes és Biró Mária. Tanulását kezdte a kebli népiskolában, folytatta a sz.-udvarhelyi kollegiumban s itt az 1873/4-ik iskolai év végén érettségi vizsgálatot állván, kitűnő bizonyítvánnyal ment a kolozsvári tudományegyetem tanári képezdéjébe. Itten tanulása első évében Szabó Károly egyetemi

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

tanár ur mellett mint könyvtárnoki segéd élvezett bizonyos javadalmat, a második évben már a kolozsvári kollegium fogadta védő szárnyai alá, ben lakási javadalomban részesíten és magántanítói minőségben alkalmazván ötlet, Innen a pünkössti napokban jött haza szülei körébe s a rohamos tüdővész néhány nap alatt véget vetett az egykor reménydús életnek.

Mint 8-ik osztályos tanuló szerepelt már 1873-ban az udvarhelyi kollegium kétszázados emlék-ünnepe alkalmával itt és elmondott ódaszerű költeményével.

Általában véve bizonyos, hogy ha isten még életet adott volna a néhainak, se az ócfalvi Székely-nemzetség, se az udvarhelyi és kolozsvári kollegiumok, se pedig a kolozsvári m. k. tudomány-egyetem nem fogtak volna soha Székely Miklós miatt megszégyenülni, mert ő egyike volt azon nemesen érző és magasra törő lelkeknek, kik környezetőknek öröm és gyönyörtségei szoktak lenni.

Nyugodj csendesen, kiszenvedt barátunk, s bánatos szüleidnek legyen némi vigasztalás annak tudása, hogy sokon osztozunk méltó bánatjokban.

Szakács Mózes.

KÜLÖNFÉLÉK.

= E rovatunkban is felhívjuk olvasóinkat a lapunk legkiválóbb helyén közlött aláírási ivre, mely a nagy hazánkfia, Deák Ferenc szobrára való kegyeletes adakozásra szólítja fel hazánk minden polgárát. Emlékezzenek meg olvasóink, hogy mi volt nekünk Deák Ferenc, hogy az ő bölcsessége adta vissza hazánkat s járuljanak ama célhoz, hogy kora méltó oszloppal jelölje meg annak emlékezetét, ki korát meghaladta. Egy pár fillér is elég; a kevés ne tartson vissza senkit; Anglia és Amerika a penny-adományokkal állította elő a legszebb intézményeket. A szerkesztőségünknel letett iv 7441 számmal van jelölve, töltsük meg nevekkel egészen, hadd hulljon ránk is egy sugár Deák Ferenc dicsőségéből. Az adományokat lapunkban nyugtázzuk s az összegeket rendeltetésük helyére fogjuk szolgáltatni.

= A moldva-oláhországi miszszionárius, Tomka Károly, a napokban Kolozsvárt mulatott ügyei elintézése végett. Bár mentől többször volna alkalmunk, érintkezni a miszszióhoz tartozó testvéreinkkel, mert ez által kétségen kívül sok félreértés és kellemetlenség veszítené élet s bár elég jó uton vagyunk, nem sokára teljes nyugalom lenne az által, hogy felismertetvén a konkoly, ártalmatlanná lehetne tenni s a miszszió fennakadás nélkül haladhatna fejlődése céljához.

= Nép-bolondítás. A mint a hirlapok beszélnek, az udvarhelyszéki Farkaslakán a mult héten fekete felhőből menyeyi levél érkezett a plébános urnak, éppen mikor a miséről kijött. Az égből esett levél fekete kőbe volt foglalva (kő nélkül le sem eshetett volna onnan felülről.) A pap vizsgálni kezdé, de nem bírta felnyitni, míg misét nem mondott. Ekkor a kő felpattant s olvasá az ur isten saját kezű sorait Jézus Krisztushoz, melyben panaszkodik a világ elkorcsosultsága fölött s hogy rég elpusztított volna mindent, ha szűz Mária közbe nem jár. Még egy évi prolongációt ad a javulásra, a. idig csöndes zápor-esővel fog csak beköszönteni, de azon túl hirmondót sem hagy az emberből. A plébános a szent követ bevitte a sz.-udvarhelyi törvényszékre s most már a meggyőződés hangján beszélnek széltiben e kő és levél menyeyi eredetéről.

Felölös szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JULIUS 27. 1876.

291—30. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztői iroda — nová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Alea est jacta!

A kolozsvári theol. fakultás ügyében a szóviták ideje lejárt s a tettek kora elérkezett.

Szükség volt amazokra is. Mint a tavasz közelgett viharok előzik meg, melyeken át kell hogy küzdje magát, mielőtt előnkbe tárhatja szín- és életgazdag pompáját; mint a sas, midőn a sziklák közt elrejtett fészkeben életre kelve, első útjára indul, előbb át kell hogy törje magát a földnek oly gyakran tisztátalan légkörén, a sűrű és setét ködön, a villámfegyverekkel egymás ellen küzdő fellegek honán, míg följuthat oda a magasba, hova nem hat föl többé semmi földi zaj és semmi földi szenny s ott csöndes méltósággal bontja ki s lebbenti meg szárnyait: így az eszmék is keletkezésük első korszakában.

De mikint hiába zúg a szélvihar, a természet teremtő hatalma még is győz s a tavasz eljön; mikint a sűrű köd s a haragos fellek hiába akarja útját állani a lég urának, az még is föl száll a magasba: úgy az eszmék is önmagukban rejtik az életképesség megújító erejét, a felszárnyalás ellenállhatatlan hatalmát s előbb-utóbb övék a győzelem...

De az eszmék nem elégesznek meg azzal, hogy lassankint meghódítják a lelkeket; számukra az a valódi győzelem, midőn alakot öltenek, külsőképpen láthatón megjelennek, midőn az ige testté lesz.

A kolozsvári fakultás eszméje e valódi győzelem felé megtette az első lépést; a majdan erős ágakat hajtandó törzs immár csirába szökkent.

Az az egyház, mely az erdélyrészi magyar protestantizmus bölcsője volt; az az egyház, mely a protestans világosság és szabadság fátylóját századokon át oly magasan lobogtatta, hogy annak fénye szét-sugárzott az egész hazában; az az egyház, melynek két diszes temploma, hét virágzó iskolája, a sir szélén tántorgók számára föntartott agg-háza, elhagyatott árvákat istápoló jelentékeny alapítványa, mint a rég és közel mult idők vallásos buzgalmának alkotásai,

nyilván hirdetik, hogy él és erős: az az egyház legközelebből egy eddig fehér lapot irt be, fénylő betűkkel, története könyvébe s megmutatta, hogy multjához méltó akar lenni a jelen s jövőben is. A vallástalanságnak ama megbélyegző vádját, mely nem rég, a nyilvánosság színe előtt, sujtatott halántékához egy oly egyén által, kitől legkevésbé várhatta volna, a legékesebben szóló cáfolattal verte vissza: az áldozatkészségnek egy nemes tétével.

De hadd szóljanak a tények.

A kolozsvári nemes és szent egyház képviselői közgyűléséhez f. hó 23-án a következő előterjesztést intéztem:

„A folyó évi egyházkerületi közgyűlés 37-ik j. k. sz. alatt helyeslését fojezván ki azon törekvésem fölött, mely szerint Kolozsvártt egy ev. ref. theol. fakultás állítandó föl, elismeréssel fogadta ajánlatomat az iránt, hogy én ez intézmény létrehozása érdekében a nekem adatott tehetségek mértéke szerint munkálni fogok s egyszersmind felhatalmazott engemet arra, hogy e célra adományokat s illetőleg alapítványokat gyűjtsek.

Midőn ez intézmény általam körvonalozott tervezetének egy példányát ./. alatt tisztelettel ide melléklém, megjegyzem, hogy annak kettős célja van: egyfelől a lelkészi pályára készülő ifjak számára, a külföldi prot. fakultások mintájára, egyetemi színvonalon álló képzésre utat és alkalmat nyitni s másfelől a felekezeti főtanodák tanszékeire lépendő ifjaknak a helybeli egyetemi tanár-képezde által nyújtott képzését magyar prot. szellemben kiegészíteni.

E néhány szóból is meggyőződhetik a t. közgyűlés a felől, hogy egy ily fakultás föllállításával a hazai ref. egyházkerületek öszszeségének méjjen érzett kettős szüksége lenne kielégítve. Mert e fakultás nem csupán arra volna hivatva, hogy a mi — erdélyrészi — egyházkerületünk lelkészeinek és részben tanárainak adjon egyetemi képzést, hanem arra is, hogy hazánk minden vidékéről ide seregéljenek azon

ref. ifjak, kik e két pályán a magyar nemzeti tudományosságának és a magyar prot. szellemnek egyetemi képzettséggel tündöklő bajnokaivá akarják magokat felavatni. Ily értelemben fogva föl e kérdést, átlátható, hogy ez nem csupán a mi erdélyrészi egyházkerületünk specialis érdekeinek, hanem az összes hazai protestantizmusnak, sőt általában a magyar nemzeti tudományosság jövődő felvirágzásának nagy fontosságú kérdése.

Miután egyházkerületem e törekvés helyességét kimondotta s ez által ez eszme jogosultságát sankciónálta, nekem, mint az egyházkerület által annak valószínűsítésére fölhatalmazottnak, bár mélyen érzem e földadat nagyságát s erőmet túlhaladó voltát: erős elhatározásom annak érdekében mindazt, a mi tőlem kitelhető, megtenni s ha nem is biztathatom magamat azon reménységgel, hogy megérhetem a teljes siker örömét, de igyekezni fogok, megszerezni magamnak azon édes öntudatot, hogy egy szebb jövődő alapját előkészitem s az utánam jövődő erősebbek és szerencsésebbek utját megegyengetem.

Szándékom ennél fogva egy az egész hazai prot. világhoz intézett fölhívást tenni közzé s hazánk áldozni kész és áldozni tudó nagyjait személyesen megtalálni, sőt — isten segedelmével — a németországi, helvéciai s angol protestánsok figyelmét s támogatását is megnyerni. Hosszas évek munkája lesz ez, de minden jó és igaz ügynek előbb-utóbb bizonynyal bekövetkezendő győzelmébe vetett hitem azt sugallja, hogy nem lehet minden siker nélküli.

Az eszme megvalósítására irányzandó lépéseim sorában az első az, melyet most teszek, midőn a kolozsvári nemes és szent egyház közgyűléséhez fordulok bizalommal és alázattal, azon bizonyos reménységben, hogy e nemes és szent egyház föl tudja fogni ez eszme nagy fontosságát s első sorban ez egyháznak erőt s fényt kölcsönző voltát s nem fogja tőlem, erőtlén kezdőtől, hathatós támogatását megvonni.

Alázatos kérésem ennél fogva oda megy ki, hogy kegyeskedjék a t. közgyűlés, mint a kolozsvári egyház illetékes képviselőtestülete, a fentebbiekben futólagosan körvonalozott theol. fakultás létrejöhetése érdekében tehetségéhez mért áldozatot hozni s illetőleg az áldozók sorában, mint első s kezdeményező föllépni. Javaslatteteleimben igyekezni fogok kellő tekintettel lenni az egyház anyagi helyzetére.

Javaslatteteleimet s illetőleg alázatos kérelmeimet a következőkben vagyok bátor körvonalozni:

1-ör. Mondja ki a t. közgyűlés, hogy: a belső-farkasutcai 21 szám alatti kertjét s illetőleg telkét, az oda építendő ev. ref. egyházkerületi theol. fakultás s tanár-képezde építkezési céljaira, a tulajdon jog fentartása s bizonyos mérsékelt évi díj fizetése mellett örök használatra, átbocsátja, esetleg beleegyezését adja abba, hogy a kérdéses telek az építkezés céljaira netalán alkalmasabbnak bizonyuló hasonló értékű telekkel s az egyház javára a tulajdonjognak arra eszközöndő átruházásával az egyházkerület által kicseréltessek.

2-ör. Mondja ki a t. közgyűlés, hogy azon esetben, ha az egyházkerületnek sikerülni fog az u. n. kameratikum ügyét akár a magas kormánynyal eszközöndő békés kiegyezés, akár törvényes úton megoldásra juttatni, abból az egyházat illető járulék 50 %-ot saját keblü szükségéi javára föntartván, a másik 50 %-ot az egyházkerületi theol. fakultás és tanár-képezde céljaira följánlja. Erre vonatkozólag tisztelettel megjegyzem, hogy a kameratikum ügye nem csak az egyháznak, de egész egyházkerületünknek is, több mint egy század óta örökké függő, sérelmes ügye, melyet kedvező megoldás ra juttatni, az egyházkerület által gyakran ismételt kísérletek dacára sem sikerült, nem tudván egyházkerületünk a maga igazát a kormánynyal s illetőleg a kincstárral szemben érvényesíteni. A jelek oda mutatnak, hogy azon és csak is azon esetben lehet némi kilátás a sikeres megoldásra, ha az egyházkerület a kormánynyal szemben egy oly általános érdekű s az egész hazai protestantizmusnak századok óta óhaja tárgyát képező célt designálhat, melynek javára egyezkedni, a kormány nem csak a szigorú jog és igazság, hanem egyszersmind a hazai tudományosság s felsőbb rendű műveltség fölvirágzásának legmagasabb érdekei által is, mintegy erkölcsileg, kényszerítve lesz. Azért helyezek kiváló súlyt arra, hogy éppen a kolozsvári egyház, mint ez elvileg régóta fennálló, de mindeddig nem érvényesíthetett követelés tárgyában, első sorban s legnagyobb mértékben érdekelt fél lépjen föl, mint kezdeményező, mert meg vagyok győződve a fölölr, hogy nemes példáját a többi donatariusok is anynyival inkább követni hajlandók lesznek, mert átlátják, hogy a midőn egyfelöl egy magasrendű cél megvalósítását elősegítik, másfelöl utat nyernek arra, hogy annak aegisse alatt saját közvetlen hasznukat előmozdítsák.

3-ör. Mondja ki a t. közgyűlés, a mi különben is egy theol. fakultás létrejöttének természet szerű kö-

vetkezménye lesz, hogy az u. n. frequentansi java-
dalomban az intézet növendékeit, mint e tisztre leg-
alkalmasabb ifjakat fogja részesíteni.

Megjegyezve, hogy az ügy nevében nagy köszö-
nettel és hálával fogadnám, ha a t. közgyűlés módját
tudná találni annak, hogy egy pár szegény sorsu s
kitűnő ifju számára alapítványt tegyen, még egyszer
ajánlom javaslattételmet s illetőleg kérelmeimet ezen
nemes és szent egyháznak, mely eddig is anyyi jelét
adta annak, hogy a magasabb rendű érdekek iránt
kellő érzékkel bír s melynek neve az erdélyrészi ref.
anyaszentegyház történetének évlapjain már is tűn-
döklő betűkkel van följegyezve s mely kétségen kívül
a jelen esetben is multjához méltónak fogja magát
tanusítani.“

A népes közgyűlés ez előterjesztésemre s illetőleg
kérelmemre 73—876. jegyzőkönyvi sz. a. egyhangu-
lag kijelentette, hogy az egyházkerületi közgyűlésünk
azon határozatát, mely által helyeslését fejezte ki
azon törekvés fölött, hogy Kolozsvárra egy theol. fa-
kultás állíttassék föl s alapok gyűjtésére alólírottat
fölhatalmazta: a legbensőbb örömmel idvezli s az ál-
dozók sorában első akarván lenni, e célra b.-farkas-
utcai tágas telkét örökre átbocsátja, tanszékek alapí-
tására a függőben levő kameratikum őt illető részé-
nek 50 %-át fölajánlja s az intézet alap-kövének le-
tétéle alkalmával, szegényebb sorsu ifjak javára, te-
hetségéhez mért, alapítványokkal fog járulni!

Ime, az első életre keltő szó ki van mondva,
még pedig oly szó, melynek ékes beszéde a t. e. t.
Mint ott a gyűlés színén, úgy itt is a nyilvánosság
előtt, mély és őszinte köszönetemet fejezem ki szerez-
tett egyházzam e nemes elhatározásáért, mely által
ismételt bizonyosságát adta annak, hogy lelkében visz-
hangot költ az, a mi jó s igaz.

Az első lépést követni fogja közelebről a má-
sodik s én kedves kötelességemnek fogom ismerni
arról, valamint általában ez ügy további előhaladá-
sának minden egyes mozzanatáról hiven értesíteni e
lapok t. olvasóit.

Jelszavunk legyen ez: előre!

Szász Domokos.

Az iskolai takarékpénztár és a paedagogia.*)

I.

Az eszme, melyet a nagyérdemű Weisz F. B. kir.
tanácsos ur mintegy másfél év előtt megpendített, s azóta
lankadatlan buzgalommal terjeszt, hogy t. i. az iskolai ta-

*) Felkérésre közöljük e dolgozatot.

Szerk.

karékpénztáraknak másutt anynyira üdvösnek tapasztalt
intézménye hazánkba is átültetessék, mint minden új dolog,
részben buzgó hivekre, részben elkeseredett ellenzőkre akadt
s oly élénk mozgalmat idézett elő, minőt aligha okozott
más paedagogiai kérdés. Természetesen, mind a hivek, mind
az ellenzők ugyanazon forrásból, a paedagogiából meríték
érveiket, tehát abból a tudományból, melyhez mai nap min-
denki s főkép minden tanító, ki vele ex professo foglalako-
zik, érteni vél. Azonban, nagyon furesza tudomány volna az,
melyből egymással homlokegyenest ellenkező dolgokat le-
hetne bebizonyítani; a hol ilyesmi megtörténik, ott a hiba
nem a tudományban, mint ilyenben, hanem csak a tuda-
mány elveinek helyes, vagy helytelen alkalmazásában rej-
hetik; valahol másutt, egyik vagy másik okoskodásban lehet
a becsúszott hamis következtetés. Ezt felderíteni, a hamisat
az igaztól elválasztani, célja főkép e soroknak, melyeknek
megírására engem kettős ok indított.

Egy részről, személyesen vagyok a vitás dolog által
érelkedve, mint a ki az iskolai takarékpénztárt a keresk.
akadémiába és a vasárnapi iskolába behoztam; úgy érzem,
hogy minden az intézmény ellen intézett támadás, támadás
egyszersmind működésem ellen; ezért ösztönözve vagyok
arra, hogy számot adjak a nyilvánosság előtt azon tisztán
elméleti-paedagogiai okokról, melyek engem a priori arra
birtak, hogy az iskolai takarékpénztárt a vezetésem alatt
álló intézetbe behozzam. Más részről, abban a helyzetben
vagyok, hogy tapasztalatra hivatkozhatom, melyet az in-
tézménynek most már 10 hónapi fennállása alatt szereztem.

Ma már a paedagogiát, mint a psychológiát joggal
számítják a tapasztalati tudományokhoz; a neveléstan nem
spekulatív disciplina, nem alapszik dedukción, hanem in-
dukción; egyetlen tapasztalat egész, még oly ügyesen ösz-
szetoldott feltételes elméletet is halomra dönt; egy lat ta-
pasztalat többet ér, mint egy mázsa okoskodás; s így tehát
kötelességemnek tartom, hogy szerzett tapasztalataimat köz-
zé tegyem.

De ne mellőzzük az elméletet se. Keressünk éppen
elméleti állásponton még egy nem támadott erős alapot,
hogy közös kiindulási pontot nyerhessünk, melyből a helyes
út megítélhető lesz.

A nevelés, Bauer G. után*) úgy határozódik meg: „mint
felöltteknek tudatos és célzatos behatása kiskorukra, mely
által ezeknek indittatva, oktatta és célzatos behatása kis-
korukra, mely által ezeknek indittatva, oktatta és szok-
tatva kell leünnök, (angeregt, gelehrt, und gewöhnt werden
sollen), hogy mint élő tagok a társadalom organismusában
az isteni törvény mindig tökéletesebb megvalósítására ön-
állóan ténykedjenek.“ A nevelés feladata tehát negatív és
positív: ápolása, buzditása és szokássá leendő gyakorlata,
öszhangzatos kiképzése a kiskoruk már meglevő, vagy
még csak felkeltendő testi, szellemi és erkölcsi erőinek —
a felölttek személyes behatása, szava és cselekvése által.

*) Schmid „Encyclopaedie des gesammten Erziehungs- und
Unterrichtswesens: Erziehung, verkehrte Richtungen in derselben.“
Dolgozatom elméleti fejtegetései részben e jeles műből vannak köl-
tsönözve.

E feladatban osztoznak az iskola és a család; de nem azon értelemben, hogy az egyiknek és másiknak teljesen elkülönített tere volna, pl. az iskolát kizárólag az oktatás, a szellemi képzés; a családé ellenben kizárólag a testi ápolás és az erkölcsi nevelés; sőt az iskolának és családnak minden téren harmonikusan kell, vagy legalább kellene összeműködni; legfőleg, hogy az egyik: úgy mint az oktatás terén az iskolának, az erkölcsi nevelésben a családnak kellene a nagyobb részt végeznie. Kellene; de hogy a család valósággal teljesítse nevelő miszsióját, az részint patriarchalis állapotokat tételez fel, melyek rég megszűntek, részint eszményeket, minők alig fognak a meszsze jövőben bekövetkezni. Alsóbb és jórészt közép osztályainknál is, fájdalom, oly kevéssé van szó a családban erkölcsi nevelésről, hogy ez a feladat is csaknem kizárólag az iskolának jut, melynek pedig csak támogatni kellene a családot. Az iskolának tehát e szerint erényre kell nevelni az ifjúságot. De, bármennyire paradoxnak látszassék is a tétel, az erényt csak úgy lehet tanítani, ha az erényeket tanítjuk. Ezzel azt értem, hogy az erény elsajátítása, mint minden más, a gyermekeknél csak synthesis útján történhetik. Bocsássátok csak a gyermek szívébe egyenkint az egyes sugarakat, melyekké — mint a fény a spektrumban — az erény egységes fogalma bomlik, belőlük a fehér fény, az erényesség magától fog képződni. És ne mondjátok, hogy az erény, vagy is a derékség, a jóra mindig kész erkölcsi, érzelmi és tetterő olyan adomány, mint az egészség és testi erő, hogy tehát az erényt nem lehet tanítani. Nem, az erény nem csak erő, hanem készség és ügyesség az erő érvényesítésére, e szerint gyakorlást, egy nemét az erkölcsiség gymnastikájának feltételezi; megszokás, melyre nem szabad várakozni, míg a gyermek ez erény szépségét és jóvoltát megérti s az a tudata fölédred, hogy a partialis erény az egész erényt felteszi, mert ha oly soká vártok, késő lehet. Az erények belső összefüggésének, ideális egységének mindig világosabb tudata magától ki fog fejlődni.

Hogy a takarékoság, azaz, a takarításnak elvszerű és rendszeres megszokása, mi ép oly távol áll egyrészt a pazarlástól, mint más oldalról a szertelen kinövéséktől: fukarságtól és kapzsiságtól, hogy, mondjam, a takarékoság is az erényhez számítandó, alig kell bizonyítani. Nem akarom hasznossági álláspontról ama gazdasági előnyöket megvilágítani, melyek egy nemzetre a polgárok takarékoságából háramlanak; a kérdés socialis oldalát, azt a gondolatot sem akarom fejtegetni, hogy nem volna többé proletariatus, ha mindenki takarékoskodnék; a paedagogiára nézve nem a hasznosság, hanem az erény belső erkölcsi értéke mérvadó. De éppen e tekintetben áll a takarékoság kiváló helyen; mert nem anynyira az, a mit positive tesz, mint inkább az, a mit meggátol, kölcsönöz neki nagy erkölcsi értéket; nem csak anyja és dajkálója más egyéb erények-

nek, hanem halál-angyala sok bűnnek, minők: a nyalánkság, élvvágy, könnyelmű rendetlenség, elleuállhatatlan ösztön minden még oly oktalan vágy kielégítésére, stb.; sok tiszta öröm-forrását nyitja meg s elzárja nem egy kellemetlenségét, nem egy fájdalomét.

De legyen elég a takarékoság dicséretéből. Különbem sem kételkedem, hogy az eddig mondottakat, részben nagy nevű paedagogusok nézeteit, a nevelők és tanfériak, még az isk.-takarékpénztárak ellenzői is, kivétel nélkül, aláírják. A praemissák iránt nincs véleménykülönbség; csak a következtetésnél válnak el az utak. Míg némelyek, köztük mi is, ezt az egyszerű syllogismust állítják fel: az iskolának minden erényre kell nevelni; a takarékoság erény; tehát az iskolának takarékoságra kell nevelni, — az opponensek e következtetésnek okvetlensége ellen mindenféle distinkcióval, az összefüggésből kikapott és helytelenül alkalmazott igazságokkal, aphorisztikus megjegyzésekkel, példakkal, stb. védekeznek. Én egyáltalában nem akarom kétségbe vonni az ellenzők meggyőződését; csak logikájuk látszik nekem férgesnek. Minthogy pedig nehéz volna a darabos ellenvetésekre s összefüggéstelen támadásokra egyenkint felelni, megkísérlek mindent, a mi az isk.-takarékpénztárak ellen felhozott, vagy okosan felhozható, logikai rendszerbe foglalni, némiképp az ellenfelek gondolatait rendezni. Ha sikerülni fog e rendszert megdöntennem, akkor a munka egyszerű-mindenkorra meg lesz töve s további polemikára nem lesz szükség.

Ha valaki a takarítás feltételeire utal, a következő kérdések vethetők fel: a) Tud-e a gyermek általában s tud-e különösen pénzt takarítani. b) Takarítson-e a gyermek? És végre, ha mind a két kérdésre igennel felelünk is: c) az iskola, s nem inkább a család-e az alkalmas hely, hol a gyermek takarékoságra vezetendő.

Az opponensek már a két első kérdésre is határozott nemmel felelnek, körülbelül a következő logikai következtetés alapján: A takarítás feltételezi: 1) Hogy valakinek legyen valamije, vagyona, pénze, kereset-forrása, a mit megtakaríthat; 2) hogy a pénznek, mint általános csereeszköznek és ép úgy a pénzért kapható dolgoknak értékét némiképp ismerje; 3) hogy valami célt, jövőt tartson szem előtt, melynek a takarítás eszközeül szolgál.* De először is a gyermeknek általában nincs tulajdona, nincs kereset-forrása, főképp nincs pénze, de ne is legyen neki; másodsor, a gyermek nem ismeri a pénz és a dolgok értékét, de ne is ismerje és végre harmadsor, a gyermeknél még nem lehet, de nem is kell életcélről, a jövőt illető gondról beszélni: ergo, a gyermek nem tud és ne is akarjon takarítani.

*) Schmid's Encyclopedie, Sparsamkeit, von Palmer.

(Folytatása következik.)

TÁRCA.

Téves analogiák az összehasonlító hittudományban.

(Folytatás.)

Krisnában, a kedves pásztor-istenben, Sir W. Jones Apolló Nomius vonásait ismeri föl, ki Admetus nyáját le-

geltette s Python sárkányt megölte; azt, hogy Gopála, mi anynyit tesz, mint tehén-pásztor Apollóval nem ugyanazon szó-e, a szc-nyomzóknak hagyja elhatározás végett. Vallancey ezredes tekintélyénél fogva biztosítottunk továbbá, hogy Krisna az ir nyelvben anynyit tesz, mint — nap és hogy Káli istennő,

kinek, mint a Vedákban rendelve van (?), ember-áldozatok hozattak, Hekatéval azonos. Végül megjegyzi Sir W. Jones: „erősen meg vagyok győződve, hogy valósággal jöttek egyiptomi papok a Nilus mellől a Gangá és Yamuná környékére s hogy mint őket Görögország bölcsői, úgy ők is India sarmán-jait inkább azért látogatták meg, hogy szerezzenek, nem pedig terjeszsenek ismeretet.“

Az érdekeltség, melyet Sir W. Jones kutatásai keltettek föl, nem csillapult, bár ő maga nem tért többé vissza e tárgyra, hanem hasznosabb munkára fordította nem mindennapi erőt. Indiai és európai tudósok egyiránt igyekeztek többet tudni Indiának és vallásáról. Ha már Apolló, Jupiter és Jánus fel lőv fedezve a brahmanok és pantheonában, ha Noéáról s az özönvizről szóló elbeszélés Manu Satyavrata történetéig — ki az özönvizből megszabadult — kísérhető vissza, még több fölfedezésre lehetett számítani ezen újonnan megnyit bányában, hová az arany-ások teljes hevével todult mindenki. A föltevés, hogy minden, mi Indiában található, lehető legrégebb, erős befolyást gyakorolt ez időben minden szanskrit tudósok elméjére s miután senki sem volt, ki lelkesültségüknek határt vetett volna: minden, mi napfényre jutott a szanskrit irodalomból, készségesen lőn elfogadva, mint régebb Homerusnál, vagy magánál az ó-szövetségénél is.

Ily benyomás alatt vette föl Wilford hadnagy, Sir W. Jonesnak kortársa Kalkuttában, az ezen utóbbi által elejtett fonalat s elhatározta, minden áron megoldani a kérdést, mely világszerte oly érdeket költött. Meg lévén győződve, hogy a brahmanok nem csak a görög és római mythológiának, de egyszersmind az ó-szövetségi történetnek is eredeti forrásával bírnak és irodalmukban, minden lehető eszközt fölhasznált, leküzdeni tartozkodásukat és hallgatásukat. A mint tudta, előadta nekik a klaszszikus hitrege-tannak nevezetesebb történeteit s az ó-szövetségi történelemnek főbb eseményeit; biztosította őket, hogy mindazt meg fogják találni ó-kori könyveikben, csak után kell nézniök, gazdag jutalmat ígért minden egyes kivonatért szent irodalmukból, mi Ádám és Éva, Deukalion és Prometheus történeteit tartalmazza és fáradozását végre siker követte. A panditak merevsége engedett, a folytonos kérések meg lőnek hallgatva és éveken át egymásra jelentek meg az értekezések az „ázsiai buvárlatok“ hasábjain, kivonatokkal a szanskrit kéziratokból, melyek nem csak Deukalion, Prometheus s más görög hősök és istenségek neveit tartalmazták, de egyszersmind Ádámét és Éváét, Ábrahámét és Sáraét s mind valamennyiét.

Nagy volt a bámulat s még nagyobb az öröm, nem csak Kalkuttában, de Londonban, Párisban s Németország minden egyetemén. A szanskrit kéziratok, melyekből Wilford hadnagy idézett s melyeken föltevésai nyugodtak, Sir W. Jonesnak s más tudósoknak rendelkezésére bocsátattak; sokan voltak bár, kik bámultak, vagy kik egy ideig éppen hitetlenkedtek, de a tény nem volt kétségbevonható, hogy mindez — mint Wilford hadnagy állította — szanskrit kéziratokon alapult és Sir W. Jones, ki akkor az ázsiai társulatnak elnöke volt, a következő nyilatkozatot tette közzé az „ázsiai buvárlatok“ harmadik kötetének végén.

„Midőn meg vagyok győződve, hogy az Egyiptomról és Nilusról írott becses értekezés nem kevesebb gyönyört okozott, mint a minőt én merítettem abból: nem tehetem, hogy erősebb elégtétel végett nyiltan be ne valljam, hogy végre föladtam legnagyobb részót azon természetes bizalmatlanságnak és hitetlenségnek, mely elmémet uralta, mielőtt meg nem vizsgáltam azon forrásokat, melyekből kitűnő társunk Wilford hadnagy az új és érdekes véleményeknek oly gazdag változatosságát vonta ki. Nem régebben, hol egyedül, hol egy pandittal, újra meg újra elolvasva a Puránák és más szanskrit könyvek számtalan eredeti helyeit, melyeket az értekezés írója állításainak támogatására fölhoz, szerencsés vagyok, bizonyosságot tehetni kifogástalan lelkiismeretességéről s általános pontosságáról mind kivonataiban, mind azoknak lefordításában.“

Ezután Sir W. Jones maga, fordítását adja ezen helyek némelyikének. „Következő fordítása — írja — egy kivonatként a Padma-Puránából teljesen összhangzó:“

„1. Satyavarmannak, ki az egész földnek ura, három fia születék; a legidősebb Serma, azután Charma és harmadszor Jyapeti.

„2. Mindnyáján jó erkölcsű emberek voltak, kitűnők erényben és erényes cselekedetekben, ügyesek a fegyverek használatában, ha ütöttek azokkal, vagy dobták azokat, bátor emberek, harcban győzelemre vágyók.

„3. De Satyavarman kegyes elmélkedésre levén folyvást hajlandó s alkalmasoknak látva fiait az uralkodásra, a kormányzás terhét rájuk ruházta;

„4. Míg ő megmaradott az istenek, papok és tehének tiszteletében és megelégitésében. Egy napon, a sors végzésénél fogva, a király méhsört iván,

„5. elvesztette eszméletét és meztelenül elalvék; ekkor meg lőn ő pillantva Charma által, ki oda hívta más két testvérét,

„6. kiknek mondá: mi történt itt? Minő állapotban van ezen mi urunk? A más kettő pedig ruhával fedezte be őt s igyekezett eszméletre hozni.

„7. Viszszanyervén eszméletét s megtudván teljesen, mi történt, elátkozta Charmát, mondván: szolgálk szolgája leondesz;

„8. és mivel ezeknek jelenlétében neveltél, nevetéstől fogod nevedet nyerni. Ekkor Sermának a tágas birodalmat adta, a havas hegységeknek déli részein.

„9. És Jyapetinek adta mindazt, mi van a havas hegységeknek északi részein; de ő, a vallásos elmélkedés hatalmánál fogva legfőbb boldogságban részesült.“

Sir W. Jonesnak ezen bizonyágtétele után, mely tőle, mint látszik, kívánsága és akarata ellenére lőn kieroszakolva, Wilford hadnagnak értekezései évenként számosabbak és felőlőbbek lettek.

Azonban, utóljára igen nagyokká váltak a hasonlóságok. A kéziratok újra meg lőnek vizsgálva s rájöttek az ügyes csalás nyomára, hogy t. i. a régi kéziratokba lapokat csuszattak be, melyeken a panditok, kiket Wilford hadnagy egyre zaklatott, hogy földezzék és-mysteriumaikat s hagyományaikat, szabatos szanskrit versben visszaadták mindazt, mit

tudványó uruktól Ádámról s Ábrahámról hallottak. Wilford hadnagy (illetőleg, már ezredes) percig sem habozott, nyilvánosan bevallani, hogy rászédtek; de a baj már megtörtént, Európászerte olvasták értekezéseit; visszamaradt helyük az ázsiai buvárlatok köteteiben s az ő s vallásról írók még napjainkban is parancsolólag idéznek némelyeket állításai és elméletei közül.

Jánosi Gábor,
papjelölt.

(Folytatása következik.)

„Bukurestből.“

Bukurest, jul. 18-án, 1876.

Tisztelt szerkesztő ur!

Folyó hó 16 és 17-én tartá a bukuresti ev. ref. egyház flu és leány-növendékeinek nyilvános vizsgáját. Nagy volt örömem és némileg feledém, hogy hazámtól távol vagyok, midőn isten országa kicsiny csemetéinek ajkairól magyar nyelven hallám előadatni az erejükhez képest elsajátított ismereteket. Nem feltűnő sok volt ez, de még is elégséges arra nézve, hogy általánosan kiérdemelje a dicséretet egy magyar, mint német és román tárgyakat illetőleg. Az utóbbira nézve a mlgs román kultusz-miniszteriumtól kinevezett küldött professor, Aurél Comănescu ur is kifejezte meglepedését. Egyebekre nézve magunk és a szülők tehetünk bizonyosságot. Vallás, magyarnyelv, szám, földrajz, magyar történelem, természettan, terményrajz, olvasás, írás, szavallat és ének, a körülményeket ismerő előtt kedves benyomást gyakoroltak. Vizsga végeztével a Reményi Ede és Dézsi Klára féle alapítványból 36 frt 50 kr áru jutalmat osztottunk ki, részint tankönyvekben. Növendékek száma év folytán a négy osztályban volt 52, vizsgára állott 44.

Tanító személyzet: lelkész, egy tanító, kántor-tanító, kik a négy osztályban hetenkint összesen 60 órán tanítottak; a kántor-tanító neje női kézi munkát hetenkint 3 órán.

Midőn e tudósításomat közre bocsátom, nem mulaszthatom el megemlíteni, hogy jelenleg szervezett iskolánkkal nemzetiségünknek és hitfelekezetünknek kára és hátránya nélkül nem hagyhatunk fel. Bár többre mehetnénk! De egyelőre ez által is megtartunk néhányat. A legnagyobb rész vagy még nem érzi szükségét a taníttatás horderejének, vagy sajnálja a kevés költséget, vagy végre oda viszi, hol díj nélkül, ingyen tanítanak. S ezért nem kell hosszsan kopogtatnia; ha magyar és reformatus, szívesen látjuk. A katolikusoknak Bukurestben két helyt van iskolájuk, mindkettőben tanítanak magyarul is s egyikben merőben ingyen. A leányok mehetnek és mennek is az apáca-zárdába, hol, mint mondják, jól tanítanak. A lutheranusoknak virágzó és jól berendezett kisdóvójuk, elemi és reáltanodájuk van. A románok a város minden részében tartanak fen iskolákat, több helyen díj nélkül tanítanak. Ezek, s a sok magán növelde mind azt sürgetik és igényelik, hogy legalább négy elemi osztályt mi is tartunk fen. Mig Romániának más városaiban — hol iskolánk van — több idegen ajku és felekezetű látogatja, addig Bukurestben miéink keresik fel igen gyakran a másokét.

S ha a 4 osztály nem felesleges és nagy hiány-pótló,

nyug ennek rendszeres fentartása — és az egyházi teendők tekintetéből — a lelkészen és kántor-tanítón kívül, szükségesség még egy segéd-pap-tanítói állomásnak a fennállása.

E szükségét érezte az egyház, midőn 1872-ben pályázatot hirdetett. Az állomás azon évben be is lön töltve. Azonban a mlgtos igazgató-tanácsnak 1875-ik év október havában történt leirata következtében az illető segéd-pap-tanító a lelkészi teendők végezhetségétől el lett tiltva, s alig pár hóval ezelőtt az egyház mint tanítónak is felmondván: jelenleg a segéd-pap-tanítói állomás üresedésben van; további létele szükségé vált. E végett némi segélyért folyamodott egyházunk a jelen évben Nagy-Enyeden tartott egyházkerületi közgyűléshez. Miért tev ézt? Pár szóban adok feleletet. A tanítványoktól bejövő csekély tandíj, az ipar tengése s az iskola-tőkének a mult évben történt felépítése következtében, anyagi helyzetünk alá hanyatlott s főleg ama cél lebegett szemünk előtt, hogy segélyt kapván, a fizetés-pótláson kívül, néhány szüle gyermekét tanítsuk dijjmentesen.

Távol legyen tőlünk, hogy tudva édes hazánkban is a közszükséget, onnan akarnók az áldozatot. Nem, azt abból az alpból kértük, mely a moldva-oláhországi egyházak fentartására van hagyományozva. Jogos volt-e, vagy jogtalan kérelmünk? Jobban belátjuk ezt az egyházaink és iskoláink felett bölcsességgel és tapintatossággal kormányzó és örökös férfiak, kiknek intézkedésében meg kell nyugodnunk!

Gyárfás Albert,
bukuresti ev. ref. lelkész.

VIDÉKI ÉLETT.

Marosvásárhely, jul. 17.

Éppen nem kedves kötelességet teljesítek, midőn egyházi életünk, jobban mondva, egyházunk közéletének egy sajnós mozzanatáról értesítem a nt. szork. urat s így becses lapja olvasóit.

A tény ez: a marosvásárhelyi egyház kebli tanácsa tegnapi ülésében egyhangulag elhatározta, hogy az egyh. képviselőtestületének azt az indítványt teszi: készíttessék a főt. püspök urhoz felirat, melyben följejtetven helybeli első pap, bizt. Tolnai Lajos ur türehetetlen és kijöhetetlen természetének többször nyilatkozott tényei, a főt. püspök ur megkérérik, hogy Tolnai Lajos ur ellen a rendes törvényszéki eljárást megindíttassa s addig is, mig ez a m.-vásárhelyi papságtól elmozdítottatnék, mint első-pap hivatalától függesztessék föl.

A menyynyire én a körülményeket és közhangulatot ismerem, állíthatom, hogy ez indítvány, a valószínűleg jövő vasárnap tartandó képviselői közgyűlésben is egyhangulag fog határozottá emelteni. S honnan e sajnálatos tény, mely szomorú világitást vet az egyházközség beléletére — aligha el nem mondhatjuk, mint az érdekelt lelkészre, mind a köz-igazgatási testületekre?

Tolnainak nem első összekoccanása ez egyházával. Az ő valóban szép szónoki tehetsége és erkölcsileg feddhetetlen élete sajnós vegyületben áll hirtelen haragu, szenvedélyes természetével. Ez idézte elő azt az éles ellentétet, mely közte

és egyik lelkész-társa, n. Kovács Áron között akkor fejtett ki, midőn beteges politikai pártviszonyaink az egyházi életet is rák-fenekint emészték s melynek nyomán Tolnai akkor Kovács Áron ellen mind a világi, mind az egyházi törvényszék előtt bűnvádi följelentést tön. A feladás eredménye egy piszkos vizsgálat lön, míg végre Kovács Áron a földi törvényszékek elől egy magasabb forum elé költözött.

Akkor az egyház némely tagjainak elkeseredése majd nem a tettegességig fajult s Tolnai ellen szintén panaszok bétettek az illetékes hatóság előtt; miután azonban a panaszlók a törvény követelte vizsgálati díjakat lefizetni, elmulasztották, a vizsgálat, e formai okból, meg sem volt indítható.

A kedélyek lassankint lecsillapultak s mint látszott, mind az egyház kebelében való pártoskodás, mind Tolnai tulheveskedése pihenőre tért.

A pap és egyháza közötti viszony így szabályszerűbbé válván, rendes kerékvágásban haladt minden, míg az idei egyházkerületi közgyűlésre való egyik képviselő megválasztása következtén el, megint egy kis harc indult meg: Tolnai e képviselői állást keresvén és meg is nyervén. Az eredmény nem minden küzdelem nélkül lön kiviva s már akkor látható volt, hogy a régi viszonyok aligha ismétlődni nem fognak.

Következett a nagy tűzvész, mely két papi lakunkat is elhamvasztá s midőn a károsult egyházi szolgálk részére gyűlt segély-pénzek kiosztására került a sor: már némi differenciák ütötték ki magukat Tolnai és némely kebli egyháztanácsi tag között, a felosztási arányt illetőleg. Még élesebbé vált ez ellentét, midőn azt kellett elhatározni, hogy a leégett papi lakok, minő alakban építtessenek újra. Tolnai lakása, ugyan is, az évek hosszú során át néhány padlás-szobácskával lön megtelődve-foldozva, úgy, hogy ő e felső dyukakba költözve, tulajdonképeni papi lakását — mely csak mostanában volt teljesen újjá alakítva — egész terjedelmében kiadta bérlakásul. Neki tehát kívánsága az lett volna, hogy szállása vagy a régi terjedelemben építtessék újra, vagy részére az egyház pénzbeli rekompensációt adjon azokért a ki nem építendő szobákért, melyek az ő régi szállását jövedelmezővé tették. Az egyház természetesen erre hajlandó nem vala s kimondá, hogy mindkét leégett papi lakot kényelmes 4—4 szobai szállással építi újra, e határozat azonban, természetesen, csak sok izetlenség után jöhetett létre.

Fokozta a feszültséget még inkább az is, hogy Tolnai, elég meggondolatlanul, cikksorozatot indított meg a rendes pletyka-fészekben, a kolozsvári „Magyar Polgár“-ban s egy paphoz éppen nem illő szenvedélyességgel intézett támadást egyházunk két igen befolyásos tagja, a városi kommunitás, a tűzoltó-egylet, dalárda, zene-egylet, iskolaszók, stb. ellen s a maga anyagi ügyeinek kérdését, alig megbocsátható eszélytelenséggel, a nagy olvasó közönség ítélő széke elé hurcolá.

A harc kitörésére tehát a talaj eléggé el volt készítve s csakugyan is, midőn a júl. 9-diki kebli tanácsi ülésen Tolnai a közgyűlés folyamatáról jelentést tön s ismét elég meggondolatlanul alkalmat vön magának az építés, a segély-kiosztás kérdésében vélt sérelmeit fölhánytorgatni, több tekintélyes tanács-tagot kiméletlenül sértegetni: a harc ott is bekövetkezett. A templomban tartott gyűlés folyamatát ugyan az

elnöki tapintat megóvva minden nagyobb botránytól, de a gyűlésből kijövet egyik tag kiméletlen megjegyzéseket tön Tolnai eljárására, hirlapi cikkére, ez pedig kezét a megjegyzést tevő vállára nyugasztá s botjával fenyegetve, durván öszszeszólalkozott az illetővel. A polgárok egy része követ ragadott s ha az ősz főgondnok a lelkészt sietve el nem vezet, bizonynyal sajnos események következtek volna.

S a meggondolatlanság Tolnai részéről még itt sem ért véget. A tegnapi egyháztanácsi gyűlés reggelén már olvasható volt a „Magyar Polgár“-ban Tolnai egy második cikke, melyben — ha lehet, még nagyobb önfeledkezéssel fejtegeti ügyeit és pedig némely korábbi tényt nem éppen a valóságnak megfelelően adva elő.

Ily előmunkálatok (!) nyomán ült őszsze a tegnapi kebli tanács s vette tárgyalás alá 68 igen tekintélyes egyháztag panasz-levelét Tolnai ellenében s hozta a levellem elején említett határozatot.

Tagadhatatlan, hogy egyházunk tagjai közt sok olyan elem is található, mely nem igen van arra hivatva, hogy a lelkész helyzetét megkönnyítse s élet-útját rozsássá tegye. Kivált a régi politikai pártoskodások idején nem egy körülmény fordult elő, a mi méltó elkeseredésre adhatott okot s Tolnai akkori fellépte lelkész-társa ellenében, még a leghiggadtabb egyháztagok közül is sokak helyeslésével találkozott. Akkor Tolnai a demagogia ellen küzdött s ha talán nem elég eszélylyel, de elég erélylyel és sok morális bátorsággal. Most azonban az egész egyházközsége magával szemben látja s különösen kellemetlenül hat az elfogulatlan szemlélőre az a körülmény, hogy hitvány pénz-kérdésekért ily vehemenciát lát kifejtve egy pap részéről, hogy Tolnai irodalmilag elismert tollát nem átallja a „Magyar Polgár“ színvonaláig alázni, hogy minden ildom nélkül hurcolja piacra egyháza kebli ügyeit, hogy paphoz éppen nem illő szenvedélyeskedéssel kiméletlenkedik hiveivel szemben, hogy anynyi kárt szenvedett egyháza ellenében ily minden alapot nélkülöző követeléseket formál s a már-már elcsillapodott hullámokat mesterségesen ismét felkorbácsolja.

Tulfelől, egy anynyi intelligens elemet magáénak valló egyházközség is ismerhetné anynyira egyházi törvényeinket, hogy tudhatná miért és mily előzmények után remélheti valamely egyház, hogy nem kedvelt lelkészétől megszabaduljon. Bármennyire hibáztassuk ugyan Tolnai eszélytelen eljárását, azt a bizonyítványt mi is kiadjuk s legkonokabb ellenfelei is kénytelenek kiadni neki, hogy ellene semminemű kanonikus hiba vádját emelni nem lehet. A hivataltól való felfüggesztést, vagy éppen itéletes elmozdítást tehát kérni lehet, de megkapni, ez esetben egyáltalán nem s így a kebli tanács, vagy képviselő-testület csak maga ellen tesz, midőn ily kivihetetlen kérelmekkel áll elő. S éppen ezért, a szándék kivihetlensége után, azonnal az a másik kérdés nyomul előtérbe: ha vajjon eszélyes és helyes-e, hogy egy morális testület, minő egy ily tekintélyes egyházközség, egyesek meggondolatlanságai által szint' oly meggondolatlanságra engedje magát ragadtatni s így mintegy maga részéről is áthidalhatatlanná tegye a helyzetet; maga is segítsen papja morális

hatásának teljes aláadásánál s így a jövőre is lehetetlenné tegye az egyházi célok megvalósítását, a mit pedig csak a község és lelkes egyértelmű közrehatása juttathat sikerre.

Mi sajnálattal látjuk bármely egyházközségünk hanyatlását, kétszeres sajnálattal egy oly nagy és jelentékeny egyházközségét, mint a marosvásárhelyi. Azok, a kik egy ily egyház hanyatlásának előidézésében vétkesok, valóban nagy felelősséget vállalnak magukra, akár mint kezdők, akár mint az eszélytelen kezdet tovább folytatói szerepeltek legyen. A hegy tetején könnyű a követ megindítani, de a mely követ egy bolond a kútba vet, száz okos is alig huzza ki.

A vásárhelyi egyház lelkesze és közigazgatósági hatóságai egyenkint meggondolhatnak, hogy ők ideiglen és saját személyes ügyeik képviselőiben, egyéni érdekeik vitálásában magának az örök életre hivatott egyházközségnek oly károkat okozhatnak, melyeknek helyrehozása évtizedek munkája lehet. A szenvedély mindig a legrosszszabb tanácsadó.

É—n.

KÜLÖNFÉLÉK.

= „Camera obscura, vagy, egy reformatus pap viselt dolgai“ feliratu névtelenül megjelent pamphletet kaptunk a napokban M.-Vásárhelyről, melynek éle oda való paptársunk, Tolnai Lajos ellen van intézve. Egy ugyancsak mai számunkban megtalálható és elég objektive tartott tudósítás némileg felvilágosít arról, hogy ez egyházunkban kellemetlen viszony fejlődött ki a pap és község között, melynek kesernyés ize egy ide való lapban is kísértgetett már s mely fájdalmasan érintett minden józan gondolkozású embert; de, hogy ez a pamphlet — melyet pasquilsnak is méltán nevezhetnek — mit akar: azt ember kitalálni, soha sem fogja. Maga a névtelenség már oly erkölcsi niveaut jelent, melyről bátran következtethetni a szerzőre s mely a megtámadottnak szolgál előnyére, holott még családi élete sincs kimélve. Eléggé nem sajnálható dolog, midőn már idáig megy az önmegfelelkezés; s őszintén kívánjuk, hogy a szenvedélyek lecsillapulván, mindkét fél lássa be tévedését s munkáljanak közül-akarattal a megvalósítandó cél elérésére.

= Halálozás. Szomorú jelentést kaptunk Kecskemétről: „Fördös Lajos reformatus lelkész és neje Veres Borbála, gyermekeik s az elhunytak kedves jó barátja Ráth Arnold nagy-kállói réaliskola tanár nevében is mélyen megkeseredett szívvél jelentik, a kedves fiúnak, illetőleg szeretett testvérnek s jó barátnak, Fördös Gézának, budapesti egyetemi minta-gymnasiumi gyakorló tanárnak s műegyetemi tanársegédnek 22 éves korában f. hó 17-én délelőtt 10 órakor történt csendes kimúltát.“ Tengernyi bánat van kifejezve ez egyszerű sorokban. Nt. Fördös Lajos barátunkat megmérhetlen nagy veszteség érte, mely legközelebb őt és családját sújtja, de fájdalmának szomorú részesei vagyunk mi is, a barátok és ismerősök; s ha elmondjuk, hogy Fördös Géza fényes tehetséggel párosult vas szorgalma, jelleme, akaratja és solidsága által s mint tudományosan képzett szakember a természettudományok egyes ágaiban egyetemünk díszé, vírága, büszkesége volt: lehetetlen mindazoknak meg nem illetődni. Kik nemzeti haladásunk jövőjét szívóken hordják, midőn a fiatal erőt ép akkor szőlítja el munkás pályájáról a halál, midőn szerzett ismereteit érvényesíteni kezdené.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Hosszú évek reménységét, mindnyájunknak büszkeségét, gyászborult szívvél tették övéik e hó 18-én a kecskeméti ref. egyház felső temetőjében örök nyugalomra. Béke hamvaira!

= Chateaubriand híres műve „A kereszténység szelleme,“ megjelent magyar nyelven. Fordítója, Gubica István, buzgalommal igyekezett megfelelni feladatának s ez különösen az első kötetben sikerült is. Ezen két kötet megjelenése (bolti ára 2 frt 50 kr) nagy hiányt pótol irodalmunkban. A „Kereszténység szelleme“ a világ-irodalom gyöngyei közé tartozik. Midőn a papuralom s dogmák ellen üdvös eredménnyel küzdő racionalizmus utóhatása magát a vallásos érzetet is megtámadni látszott, Schleiermacher szavatai mellett Chateaubriand fölemlített műve volt az, mely legmelegebben s leghatásosabban szólalt föl az ember örök, elidegeníthetetlen, sőt teljesen sérthetetlen tulajdona, a vallásos érzet mellett. Nem az egyház érdekében, nem felekezeti szükkeblőségéből van írva e mű s mindennekfölött nem felekezeti érzellemmel. Egyes nézeti s érvei elavultak, mosolyoghatunk fölötté, midőn nyelvtani érveket keres a szent háromságra, midőn még a coelibatust is védeni akarja, midőn Tassot, vagy a biblia néhány száraz könyvét Homér felé helyezi: de a vallásos kedély, mely az egészen átvonul, nincs korszakhoz kötve s biztosítja a mű örökéletét. Igaz érzelméből fakadt, nemtőlktől ihletett, a csicsérgő madarakéhoz hasonló mesterkéletlen hangon irt csodás munka ez, mely tanít, lelkesít s mely mindennekfölött saját magunk azon nemesb érzelmeit fejezi ki, midőn a napi munkától távol eszményekről ábrándozunk. Azt, a mi a műben az erkölcsi törvényekről, a természet szépségéről, a hazaszeretetről, a költészetéről, stb. leírva van, mindazt mindenki csak így s nem másként érezi, de csak ezen isteni toll tudta azt úgy kifejezni. Ezen vallásos munkát ajánljuk olvasóinknak. Nálunk, hol a „vallásos ember“ neve csaknem egyedül az önző ultramontanok, a tányér-nyaló tettetők s bornirt szamarak privilegiumává lett, hol a vallásos közérzületet a kritika alatt álló hitoktatás s néhány hóbortos egyházi irányu lapszerkesztő felekezeti babonáival s egyházi hamisításaival napról-napra megmételjezi, nálunk égő szükség van a valódi vallásos művek olvasására. Ch. műve nem ezen kufárok gyármunkái közé tartozik. Az azok által századok óta fölhalmozott szennyből még o kitűnő mű sem tudott megszabadulni, de mindamellott kitündöklő alóla a tiszta, valódi vallásos érzet, azon vallás, mely nem egy a dogmákkal, nincs kötve a felekezetekhez s egyházakhoz, sőt ma éppen ellentétben áll velük. Megtanulhatjuk belőle, hogy eltűnhetik a katholicizmus, a protestansok és zsidók hite, elveszhet a biblia tekintélye, de a vallás s erkölcs nem vész el s nem veszhet el mindaddig, míg az ember tisztán léteért küzdő állattá nem süllyed. Az erkölcsi eszmét, a valódi lelkesültséget tanítja e mű s egyes felekezetiségtől nem egészen ment gondolatai s nézeti dacára, ép oly örömmel olvashatja a kikiáltott istentagadó, mint a rajongásra hajlandó gyöngéd nő, ha egyszer tudja a szellemet élvezni s nem nézi a szavak értelmét. S hiszszük, hogy a műnek lesz is olvasó-közönsége. Korunk új magasztos eszméket töltött ahhoz, miket a nazaréti próféta hirdetett, mi már nem az égben, de a földön akarjuk megalapítani a paradicsomot, letörölve a szenvedők könyeit s öntvékenységre ébresztve minden szellemet; de ki ne gyönyörködne még ma is a valódi vallásos érzet kifejezésében, még ha az a régi kereszténység köpenyét viseli is magán? Chateaubriandot olvasni, fejtegetésein elábrándozni, oly gyönyör, mely érzetlemdus egyént, legyen bárminő hitvallása, hidegen soha sem hagyhat. (H—n.)

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.